

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

AGATA VAITIEKŪNIENĖ

II kurso studentė

**BESIKEIČIANTI ARKTIES PARADIGMA: REŽIMO
VEIKSMINGUMO NUSTATYMAS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: Doc. dr. Margarita Šešelgytė

Vilnius, 2017 gegužės 15 d.

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIO PAVYZDYS

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....
..

.....
.....
(data) (v., pavardė) (parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
.....
(data) (Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....
.

Komisijos pirmininkas:
Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Vaitiekūnienė A. Besikeičianti Arkties paradigma: režimo veiksmingumo nustatymas: tarptautinių santykių ir diplomatinės specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas M.Šešelgytė. – V., 2017. – 66 p.

Reikšminiai žodžiai: Arktis, Arkties režimas, režimo veiksmingumas, bendradarbiavimas, institucijos, Arkties Taryba, režimo teorija, normos ir principai, taisyklės, interesai, sprendimo priėmimo procedūros, tarptautiniai santykiai.

Šiame darbe nagrinėjamas Arkties regiono režimo veiksmingumas 1998-2000 m., 2007-2009 m., 2013-2015 m. Arkties režimo veiksmingumas vertinamas remiantis režimų teorijos suteikiamų rodiklių visuma, atsižvelgiant į Arkties Tarybos veiklą bei regiono valstybių sprendimus ir veiksmus aplinkosaugos, ekonominėje bei karinėje srityse. Režimų teorijos taikymas sukuria galimybę įvertinti Arkties režimo ribotumus bei tobulintinus aspektus; valstybių įprasti elgesio modeliai, principai, sprendimų priėmimo procedūros, dominuojančios galios aspektai bei naujai įsigaliojančios normos atskleidžia Arkties režimo veiksmingumo/neveiksmingumo priežastis bei kriterijus naujo režimo efektyviam formavimuisi.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas („*Besikeičianti Arkties paradigma: režimo veiksmingumo nustatymas*“) yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Agata Vaitiekūnienė

Turinys

ĮVADAS	6
1. TEORINĖ DALIS – REGIONO REŽIMO KONCEPCIJA	13
1.2 Režimų teorija.....	13
1.3 Režimų klasifikavimas	16
1.4 Režimo teorijos kritika	17
1.5 Veiksmingo režimo veikimo kriterijai	18
2. ARKTIES REŽIMO VEIKIMO ATVEJŲ ANALIZĖ.....	22
2.1 Arkties režimo veikimo atvejų identifikavimas.....	23
2.2 1998-2000 m. laikotarpis.....	26
2.3 2007-2009 m. laikotarpis.....	32
2.4 2013-2015 m. laikotarpis.....	39
3. ARKTIES REŽIMO (NE)VEIKIMO PADARINIAI	45
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	50
Literatūros sąrašas	53
SUMMARY	64

IVADAS

Arktis iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti itin tolima bei nereikšminga erdvė, bet šiuo metu joje veikėjai žaidžia itin aukštais statymais. Taip pat Arkties regionas gali būti įvardijamas kaip paskutinio padalijimo vieta pasaulyje.¹ Pavyzdžiui, jau 2007 metais Vokietijos „Financial Times“ antraštėse įsitvirtino šūkis „Išsaugokime Šiaurės Ašigalį“², kituose leidiniuose aktyviai keltas klausimas „Kam priklauso šiaurės ašigalis?“³, leidinys „Times“ net numatė naujo karo pradžia⁴, o galiausiai Rusija įtvirtino savo šalies vėliavą Arkties jūros dugne.⁵ Jau tuo metu kuriamas politinis triukšmas bei intensyvėjantys tarpusavio nesutarimai tarp pagrindinių Arkties valstybių – Rusijos, Kanados, Norvegijos, JAV ir Danijos,⁶ bei kitų ne Arkties regiono valstybių, kurios turi interesų Arktyje (pavyzdžiui, Suomija, Kinija, Japonija, Mongolija, Vokietija, Jungtinė Karalystė)⁷, sukūrė pagrindą gausių regiono tyrimų pradžiai. Todėl būtent 2009 metais daugelio tyrėjų analizės buvo sukoncentruotos ties šio regiono problemomis – tarptautinės teisės taikymu, politiniais, kariniais, socialiniais, ekonominiais, technologiniais bei ekologiniais nesutarimais. Šis prieštaravimų raizginys, deja, negali būti išspręstas universaliu tarptautiniu susitarimu, kaip buvo padaryta Antarktidoje, dėl regiono įvairiapusiškumo ir skirtingų valstybių interesų.⁸

¹ Yu.F. Lukin, „*Situation in Arctic against the background of return to Cold War instruments*“, Вестник МГТУ, том 17, № 3, 2014 г. p. 515-522;

² A. T h e y s e n , Rettet den Nordpol!, FTD of 12 August 2007;

³ H. Ra d e m a c h e r , Flagge auf dem Meeresgrund: Wem gehört der Nordpol? Russland schickt U-Boote und sagt: Uns, FAZ of 3 August 2007.

⁴ Ben Hoyle, „*Russia ready for a colder war in Arctic*“, September 17 2013, 1:01am, The Times, <https://www.thetimes.co.uk/article/russia-ready-for-a-colder-war-in-arctic-0ztx8r3zxlw>, [žiūrėta 2017-03-10];

⁵ Isabel Gorst, „*Russia plants flag on North Pole seabed*“, Financial Times, 2007-08-02, <https://www.ft.com/content/12294b00-40e7-11dc-8f37-0000779fd2ac>, [žiūrėta 2016-02-08];

⁶ В.Н. Коньшев, А.А. Сергунин, „*Международные организации и сотрудничество в Арктике*“, Вестник международных организаций 2011. № 3 (34); Arkties valstybės šiame darbe, tai penkių valstybių grupė, kurių pakrantės išeina į Arkties vandenyną, kurie turi vidaus vandenį, teritorines jūras, kontinentinius šelfus – Rusija, Kanada, Norvegija, JAV ir Danija. Kitas skirstymas yra, kai pridedamos Suomija, Islandija ir Švedija.

⁷ Ten pat;

⁸ Kristian Åtlanda, „*Interstate Relations in the Arctic: An Emerging Security Dilemma?*“, Norwegian Defense Research Establishment, Norway 28 Apr 2014;

Iš tiesų, vertinant pastarojo laikotarpio atliktų tyrimų spektrą, pasigendama išsamių ir analitinių tyrimų, kurie būtų susiję su Arkties regiono instituciniu bendradarbiavimu ir sukurto Arkties režimo efektyvumo vertinimu. Kalbant apie institucijas ir šalių bendradarbiavimą, pirmiausia pažymėtina tai, jog daugelis autorių vienareikšmiškai sutaria, kad regione dominuoja šios trys tarptautinės institucijos – Arkties Taryba, NATO ir Barenco/Euro-Arkties Taryba. Arkties Taryba, sukurta po Šaltojo karo, gali būti įvardijama tarpvyriausybiniu forumu, siekiant bendradarbiavimo tarp valstybių narių⁹. Barenco/Euro-Arkties Taryba taip pat veikia tarpvyriausybiniu forumo formatu, įkurta 1993 metais, skatinant darnų vystymąsi regione.¹⁰ NATO veikimas Arkties regione paremtas stebėjimo bei koordinavimo funkcija – karinio aktyvumo stebėjimas, mokymų koordinavimas bei oro policijos funkcijų užtikrinimas.¹¹ Šiame darbe institucijos yra apibrėžiamos remiantis Geoffrey Hodgson apibrėžimu, kai institucijos suvokiamos kaip įsteigtų ir paplitusių taisyklių visuma, nustatant aiškias elgesio normas bei skatinant bendradarbiavimą.¹² Svarbu paminėti tai, kad Arkties regiono politikoje veikiančios organizacijos yra įvairialypės savo funkcijomis, įgaliojimais, sudėtimi, veiklos pobūdžiu bei įtakos mastais. Vis dėlto, bendradarbiavimo laipsnis gali būti įvardintas pagrindiniu kintamuoju bendru daugeliui studijų. Todėl daugelis autorių detaliai analizuoja kiekvienos iš organizacijų ypatumus ir bendradarbiavimo galimybes, gretinant pasirinktas įžvalgas su regione vykstančiais procesais. Pavyzdžiui, Rusijos tarptautinių santykių ekspertai V.N. Konyšev ir A.A. Sergunin minėtų organizacijų įtaką analizuoja, remiantis organizacijų veiklomis bei kaip tai susiję su nacionaliniais valstybių interesais.¹³ Panašios tyrimo logikos laikomasi ir Packard C.Trent tyrime, kuriame Arkties regione vykstantys procesai (teritoriniai nesutarimai, militarizacija, institucijų veikla, nacionaliniai valstybių interesai) yra prilyginami arba konfliktinei, arba bendradarbiavimo dimensijai.¹⁴ Tuo tarpu Annika Bergman Rosamond, nagrinėdama

⁹ Rob Huebert, "It's Time to Talk About Arctic Militarization," *National Post*, May 6, 2013, <http://fullcomment.nationalpost.com/2013/05/06/arctic-piece-1-for-monday/> (accessed September 19, 2013)

¹⁰ Ambassador Matthew Bryza, Oliver Mõru, Kalev Stoicescu and Natalia Jegorova, „*Cooperation and Conflict in the Arctic: A Road Map for Estonia. Report*“, November 2014, International centre for defence studies;

¹¹ Ten pat;

¹² Geoffrey Hodgson. "What are Institutions?" *Journal of Economic Issues*, 2006;

¹³ В.Н. Коньшев, А.А. Сергунин;

¹⁴ Packard C. Trent;

Arkties regione veikiančias institucijas, įtraukia ir saugumo dimensiją. Tokiu būdu autorė prieina išvados, jog regioninių institucijų veikla nesusiejama su kariniu saugumu, kadangi koncentruojamasi ties kitokio pobūdžio problemomis – nekarinėmis grėsmėmis, stabilumo bei taikos užtikrinimu, neigiamais klimato padariniais.¹⁵ Iš to galima pastebėti tai, jog institucinis bendradarbiavimas Arkties regione yra nagrinėjamas bendroje procesų visumoje, t.y. tiek nacionaliniai valstybių interesai, tiek militarizacijos procesas, tiek nekarinės grėsmės nagrinėjamos bendrai, neišskiriant vieno proceso ir iš to sekančių padarinių. Tačiau pažymėtina, kad visų veiksmų visumą nulemia ir sukurto Arkties režimo veiksmingumas.

Nuo 1980 m. kuriama sudėtinga bendradarbiavimo Sistema Arkties regione, siejanti politinę, socialinę ir ekonominę dinamikas regiono viduje bei už jo ribų¹⁶, lėmė ir paties režimo įsitvirtinimą. Vis dėlto, nusistovėjusių taisyklių, principų, normų bei procedūrų egzistavimas nelėmė visų regiono veikėjų bendro įsitraukimo. Pavyzdžiui, nors dauguma šalių, ypač tos, kurios turi priėjimą prie jūrinių kelių, yra ratifikavusios Jūrų teisės konvenciją, JAV to nėra padariusi.¹⁷ Papildomai Rusija nėra ratifikavusi keleto tarptautinių susitarimų, susijusių su Arkties politika.¹⁸ Šie keli atvejai atskleidžia valstybių bandymus laviruoti. Taip pat šiuo metu aktyvūs militarizacijos procesai minėtame regione tampa objektyvia tikrove. Dvejonę dėl regiono militarizacijos, klausiant, ar Arkties regionas vėl tampa sukarintu, išreiškė ir Kanados Saugumo ir Gynybos Senatas 2011 metais tarpinėje ataskaitoje apie Arkties suverenitetą bei saugumą.¹⁹ Tuo tarpu minėtos pagrindinės Arkties valstybės ne tik atnaujina turimas karines bazines ar karines pratybas, bet ir didina karinių pajėgumų apimtį. Vertinant didžiųjų valstybių veiksmus, pažymėtinas Rusijos sprendimas rengti karines pratybas su 80 000 karių, jūreivių bei lakūnų, pridedant ir 200 orlaivių bei nuolat patruliuojant virš

¹⁵ Annika Bergman Rosamond, „*Perspectives on Security in the Arctic Area*“, Danish Institute for International Studies; DIIS REPORT 2011:09,

http://pure.diis.dk/ws/files/61204/RP2011_09_Arctic_security_web.pdf, [žiūrėta 2016-11-03];

¹⁶ Александр Ковалев, „*Международно-правовой режим Арктики и интересы России*“, Индекс Безопасности, № 3-4 (90-91), Том 15;

¹⁷ Marta Kolcz-Ryan, „*An Arctic race: how the United States failure to ratify the Law of the Sea convention could adversely affect its interests in the Arctic*“, University of Dayton Law Review, 2009, https://udayton.edu/law/resources/documents/law_review/anarctic_race.pdf [žiūrėta 2015-12-05];

¹⁸ Ten pat;

¹⁹ Ernie Regehr, Anni-Claudine Buelles, „*Circumpolar Military Facilities of the Arctic Five*“, The Simons Foundation and Anni-Claudine Buelles, M.A. October 25, 2015;

Arkties oro erdvės.²⁰ JAV tuo tarpu koncentruojasi ties laivyno stiprinimu, karinės technikos įtvirtinimu regione bei tolygiu karių perkėlimu.²¹ Kanados atveju, daugiau nei 200 Kanados pajėgų narių dislokuota Arktyje, siekiant užtikrinti saugumą, iš ko seka ir karinių pratybų bei karinių pajėgumų išbandymas.²² Todėl Arkčiai neturint vieno tarptautinio valdymo režimo, sukurtas režimas kaip visuma praranda prioritetą galingoms regiono valstybėms, vyriausybinėms ir nevyriausybinėms organizacijoms bei ne regiono veikėjams.²³ Susiklosčiusioje situacijoje Arkties Tarybos pateikiami bendradarbiavimo mechanizmai, nors yra būtini, tačiau tampa nepakankami suvaldyti regionui keliamus iššūkius. Papildomai pažymėtina, kad silpna institucinė struktūra, ad hoc finansavimo sistema bei minkštosios teisės principai nesukuria pagrindo tvariai plėtrai.

Darbo problema – nors Arkties režimu buvo siekiama užtikrinti vykdomos politikos darną regione daugiašalio bendradarbiavimo formatu, tačiau regione auga geopolitinė trintis tarp regiono veikėjų, kas leidžia daryti prielaidą apie Arkties režimo veiksmingumo sumažėjimą bei naujo tipo režimo sukūrimą ir(arba) kietosios galios įsitvirtinimą. Vykstant tokiai veiksmų dinamikai Arkties regione, kyla abejonių, ar vienijančių veiksmų spektras yra pakankamas Arkties režimo išlikimui. Šio tyrimo **ginamoji tezė** yra konstruojama iš tos perspektyvos, kad Arkties režimas iš dalies sėkmingai egzistavo nuo Arkties Tarybos įkūrimo iki Ukrainos krizės, po kurios sekė politinių galių persiskirstymas regione. Pažymėtina, jog šiuo metu reikalingas šio režimo tobulinimas arba dalinis performinimas. Pagrindinis **darbo klausimas** - kuriais atvejais Arkties režimas buvo veiksmingais, o kuriais ne? Todėl **darbo tikslas** – apibrėžus Arkties režimo efektyvumo kriterijus, kurie seka iš režimų teorijos, įvertinti režimo veiksmingumą/neveiksmingumą pasirinktais laikotarpiais. Iš to seka ir **pagrindiniai uždaviniai**, kurių bus siekiama tyrimo metu:

²⁰ David Axe, „Russia and America prep forces for Arctic war“, 2015-10-05, Reuters, <http://blogs.reuters.com/great-debate/2015/10/04/russia-and-america-prep-forces-for-arctic-war/>, [žiūrėta 2016-01-03];

²¹ Ten pat

²² Bob Weber, „Canada's military more effective in Arctic than people believe: report“, 2015-05-26, <http://www.ctvnews.ca/canada/canada-s-military-more-effective-in-arctic-than-people-believe-report-1.2392409>, [žiūrėta 2015-11-06];

²³ Griffiths, 2011;

- vertinant teorinės prieigos galimybes, būtina tiksliai apibrėžti Arkties režimo koncepciją bei išskirti konkrečius kriterijus, kuriais remiantis bus vertinamas režimo veiksmingumas;
- papildomai svarbu apibrėžti laikotarpius, kurių ribose bus vertinamas Arkties režimas;
- remiantis išskirtais teoriniais kriterijais, svarbu įvertinti režimo veiksmingumo aspektą bei galimą režimo pokytį;
- įvertinti režimo (ne)veiksmingumo padarinius bendrame Arkties įvykių kontekste;
- pateikti rekomendacijos dėl Arkties režimo veiksmingumo tobulinimo arba režimo pakeitimo perspektyvų.

Turint omenyje vykstančių diskusijų spektrą dėl Arkties regiono, galima pastebėti kelias pagrindines vyraujančias tendencijas. Pirmasis požiūris nurodo, jog šiuo metu regione yra palankios sąlygos bendradarbiavimo vykdymui bei tokios praktikos įtvirtinimui dėl tarptautinės teisės normų bei siekio užtikrinti saugumą visame regione, atsiribojant nuo vyraujančių grėsmių tarptautiniame lygmenyje.²⁴ Šios pozicijos besilaikantys autoriai itin sureikškina tarptautinių organizacijų vaidmenį regione ir šalių tarpusavio sutarimus, kurie paremti intencijomis sukurti gerbūvį Arktyje bei tuo, kad institucinis bendradarbiavimas dar tik įsitvirtinimo procese, kas leidžia suderinti atskirų valstybių interesus. Antroji tendencija remiasi prielaida, kad šiuo metu valstybėms kuriant bendradarbiavimo tinklą, ruošiamasi ateityje numanomam konfliktui.²⁵ Šio požiūrio šalininkai remiasi istoriniu kontekstu, kai militarizacijos veiksmai buvo viešai ir tikslingai deklaruojami bei dabartiniams valstybių pajėgumų įtvirtinimais, kurie vyksta lygiagrečiai bendradarbiavimo tendencijai. Arkties Tarybos veikla bus naudojama kaip pavyzdys, siekiant paaiškinti ir pagrįsti režimo veiksmingumo mastą. Siekiant pristatyti režimo veiksmingumą iš skirtingų perspektyvų, pasitelkiami ir ne pagrindinių Arkties valstybių sprendimai bei interesai. Dėmesys, analizuojant režimo veiksmingumą, bus sutelktas į ekonominę, aplinkosaugos bei karinę sritis. Darbe išskiriami trys nagrinėjami laikotarpiai: 1) 1998-2000; 2) 2007-2009; 3) 2013-2015, kadangi kiekvienas iš

²⁴ Packard C. Trent, „*An Evaluation of the Arctic—Will it Become an Area of Cooperation or Conflict?*“, United States Merchant Marine Academy, March 2011;

²⁵ Packard C. Trent;

laikotarpių atskleidžia tiek valstybių interesus, tiek Arkties Tarybos veiklos rezultatus. Pirmojo laikotarpio svarbą atskleidžia tai, jog 1996 m. susikūrus Arkties Tarybai, galiausiai susiformavo bendra institucinė regiono sąranga ir buvo įtvirtinti pirmieji bendrieji procesai. Antrojo laikotarpio metu Arkties regionui buvo skirta itin daug tarptautinės bendruomenės dėmesio dėl klimato kaitos grėsmės bei naudingųjų regiono išteklių.²⁶ Paskutinis laikotarpis apima Ukrainos krizės etapą, kuris taip pat turėjo įtakos ir galių persiskirstymui bei režimo pokyčiui Arkties regione.²⁷ Taip pat šios perspektyvos pagrindimui yra būtini teoriniai rėmai, kurie suteiktų apibrėžimą bei supratimą Arkties režimui ir kriterijus tolimesnei analizei.

Būtent režimų teorija gali suteikti analitinį pagrindą, kuris padės išsigryninti esminius kriterijus Arkties režimo vertinimui bei suprasti, kodėl Arkties valstybės renkasi bendradarbiauti tik tam tikrais klausimais, tačiau ne visais. Ši situacija susiklosto dėl to, jog valstybės, priimdamos sprendimą bendradarbiauti, ar veikti pavieniui, įvertina ne tik gaunamos naudos bei patiriamų kaštų santykį, bet ir tokius aspektus kaip egositiniai interesai, politinės galios dominavimas ir pan. Arkties režimas taip pat suvokiamas teorijos ribose. Tiksliau kaip principų, normų, taisyklių ir sprendimo priėmimo procedūrų visuma.²⁸ Egzistuojant valstybių tarpusavio sąveikai, kyla poreikis kurti režimą. Režimo sukūrimas gali būti interpretuojamas kaip politinio veiksmo mechanizmas, reguliuojantis veikėjų lūkesčius bei įtvirtindamas tam tikrų normų, principų ar elgesio modelių įsitvirtinimą.²⁹ Režimų teorijos svarbą, galimybes ir pagrindinius aspektus itin daug nagrinėja S.D. Krasner, O. Young, Donald Puchala ir Raymond Hopkins, Robert O. Keohane. Šios teorijos pasirinkimą galima būtų paaiškinti keliomis esminėmis priežastimis. Pirmiausia, teorija apima platų komponentų spektrą, t.y. valstybę priimant kaip pagrindinį veikėją, įtraukiami tokie aspektai kaip pareigos, elgesys, socialinės praktikos ir kt. Antra, kyla būtinumas kalbėti apie naujus poveikio darinius regionuose, kuriuose nedomino viena struktūrinė galia bei susikerta veikėjų interesai.³⁰

²⁶ А.В. Загорский, „ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ АРКТИКИ“, Тезисы к заседанию Ученого совета ИМЭМО РАН 24 октября 2012 г.

²⁷ Kristian Søby Kristensen, Casper Sakstrup, „*Russian Policy in the Arctic after the Ukraine Crisis*“, Centre for military studies, University of Copenhagen, 2016.

²⁸ Stephen D. Krasner, „*Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables*“ in Stephen Krasner, ed., *International Regimes* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1983), 2.

²⁹ Ten pat;

³⁰ Ten pat;

Šiuo darbu siekiama prisidėti prie jau esamų tyrimų ir sukurti pridėtinę vertę, orientuojantis į Arkties režimo tobulinimo sritį. Pažymėtina, kad ši politinių įvykių analizė pateikia jungtinį Arkties regiono problematikos konceptą. Analizuojant tyrimų, kurie orientuojasi tik į Arkties regioną, gausą, galima pastebėti tendenciją, jog dominuoja institucinio bendradarbiavimo analizių tematika, vis dėlto autoriai skirtingai vertina bei interpretuoja bendradarbiavimo reikšmę procesams vykstantiems regione. Jeigu vertinti su Arkties režimu susijusius darbus, tuomet nuolat ieškoma naujų valdymo formų ar būdų. Skirtingai nuo vyraujančių tendencijų, šiame darbe nagrinėjamas Arkties režimo veiksmingumas kaip toks. Vertinant įvykius per Arkties režimo veiksmingumo prizmę, suteikiama galimybė atrasti dominuojančius priežastinius ryšius ir veikėjų tarpusavio sąsajas.

Svarbu paminėti, kad šiame darbe, siekiant išsikeltų uždavinių, tikslingiausia būtų naudoti diskurso analizės metodą. Kadangi šiame darbe daug dėmesio skiriama plačiai suvokiamam kontekstui, šis metodas yra tinkamas analizei. Taip pat šio metodo pagalba atskleidžiama daug valstybių tarpusavio santykių aspektų, pavyzdžiui – sprendimo priėmimo procedūras, įsitvirtinusias normas ir principus, politinės galios balanso ar interesų įtvirtinimo mechanizmus. Analizuojant aktualų informacijos srautą atrenkama svarbiausia informacija, (šalių bendradarbiavimo ar priešpriešos apraiškos Arkties institucijose, valstybių interesai ir kt.) ieškoma priežastinių ryšių bei sąveikų tarp Arkties režimo koncepcijos bei realių veiksmų regione, lemiančių režimo veiksmingumą.

Magistro darbo struktūra iš esmės atitinka darbe suformuluotus uždavinius bei darbo tikslą. Pirmoje teorinėje šio darbo dalyje detalai yra pristatoma pasirinkta teorinė perspektyva, kuria remiantis tolimesnėse darbo dalyse analizuojami išsikelti uždaviniai. Pagrindinis šios dalies tikslas apibrėžti Arkties režimo suvokimą bei išsigryninti kriterijus, kuriais remiantis bus vertinamas režimo pokytis; Antroje darbo dalyje, režimo veiksmingumas analizuojamas išskirtų laikotarpių rėmuose pagal teorinėje dalyje pateiktus kriterijus; Trečiojoje dalyje, atsižvelgiant į režimo (ne)veiksmingumo tendencijas, įrodoma, kad ilgalaikeje perspektyvoje Arkties režimo egzistavimas kaip toks negali egzistuoti ir turi būti ieškoma režimo transformavimo formų bei galimybių; Darbo pabaigoje pateikiamos tyrimo išvados, apibendrinant Arkties režimo rezultatus bei pateikiant rekomendacijas Arkties režimo sutvirtinimui bei pokyčiams ateityje.

1. TEORINĖ DALIS – REGIONO REŽIMO KONCEPCIJA

Šaltojo karo metu Arkties regione vyravo strateginė konfrontacija bei visas regionas buvo militarizuotas ir politiškai jautrus.³¹ Po Šaltojo karo, nors geostrateginė konfrontacija buvo pakeista regioninio bendradarbiavimo mechanizmais, išliko kova dėl natūralių gamtos išteklių, teritorinių klausimų, kas lėmė naują aplinką, kurioje valstybės karinio militarizavimo strategijas siejo su regiono apsauga ar plėtra.³² Turint omenyje Arkties regiono bei susiformavusio režimo kompleksiskumą, reikalinga tarptautinių režimų sąvokomis bei supratimu pagrįstas aiškinimas. Tai padės geriau suprasti tarptautinį bendradarbiavimą, atskiriant bendradarbiavimo komponentus ir juos vertinant atskirai. Stephen D. Krasner dažnai įvardijamas kaip režimų teorijos krikštatis, suteikęs šiai teorinei perspektyvai pamatus. Tuo tarpu, vertinant Arkties regiono specifiškumą, svarbu paminėti Oran Young sociologines įžvalgas, kai režimas apibrėžiamas kaip socialinis institutas.³³ Skirtingai nuo minėtų autorių Timo Koivurova orientuojasi konkrečiai į kietųjų kintamųjų, taisyklių ir procedūrų sritį.³⁴ Bendrąja prasme tarptautinių režimų literatūra paremta realistų ir idealistų bandymu suderinti puoselėjamas tradicijas. Visa tai parodo, kad kuriant teorinius rėmus Arkties režimo suvokimui, būtina tinkamai išsigryninti tuos kintamuosius, kurie padėtų tiksliai identifikuoti veiksmingus ir/arba neveiksmingus režimo aspektus. Todėl šioje darbo dalyje pirmiausia bus pristatyti ankstesnių, režimų teorinę prieigą vertinusių, tyrimų įžvalgos bei modifikuota režimų teorijos koncepcija, kuri bus taikoma tolimesnėse darbo dalyse.

1.2 Režimų teorija

Įvairiausios tarptautinės institucijos kuriamos vienu pagrindiniu tikslu - sujungti valstybių ambicijas bei pastangas, ne tik užtikrinant ar palengvinant bendradarbiavimą, bet ir siekiant bendrų tikslų. Pažymėtina, kad Donald Puchala ir Raymond Hopkins savo veikale „*International*

³¹Ludwig Bengtsson Sonesson, Sofie Berglund, „*Managing the Melting Poles: A study of environmental protection management in the Arctic and Antarctic*“, Lund University, Department of Political Science;

³² Øyvind Østerud and Geir Hønneland, „*Geopolitics and International Governance in the Arctic*“, Arctic Review on Law and Politics, vol. 5, 2/2014 p. 156–176;

³³ Oran Young, "International Regimes: Toward a New Theory", Volume 39, Issue 1 October 1986, pp. 104-122, <https://doi.org/10.2307/2010300>, [žiūrėta 2016-12-03];

³⁴ A.E. Nilsson and T. Koivurova, "Transformational Change and Regime Shifts in the Circumpolar Arctic." Arctic Review on Law and Politics, Vol. 7, No. 2, 2016, <http://dx.doi.org/10.17585/arctic.v7.532>

regimes: Lessons from Inductive Analysis“ patvirtina, kad režimas egzistuoja kiekvienoje esminėje tarptautinių santykių srityje ar klausime.³⁵

Remiantis Stephen Krasner pateiktomis išvalgomis, tarptautinis režimas – tai numanomų bei aiškių principų, normų, taisyklių bei sprendimo priėmimo procedūrų, kai veikėjų lūkesčiai (dažniausiai valstybių) susisieja tam tikroje tarptautinių santykių srityje, siekiant užsibrėžto rezultato.³⁶ Nagrinėjant atskirus tarptautinio režimo apibrėžimo dėmenis, svarbu paminėti, jog principai – tai tam tikri įsitikinimai dėl faktų, priežastinis ryšys bei pareigos, normos – tai elgesio standartai teisių bei pareigų atžvilgiu, sprendimo priėmimo procedūros – tai praktinis kolektyvinio pasirinkimo įgyvendinimas. Panašų tarptautinių režimų apibrėžimą pateikia Robert Keohane ir Joseph S. Nye, nurodantys, kad režimai sietini su reglamentuojančiais susitarimais, kuriuos priima valdantieji bei kurie turi įtakos tarpusavio priklausomybės ryšiams³⁷. Oran R. Young pateikia tarptautinių režimų apibrėžimą iš sociologinės perspektyvos, kai veikia reikšmingos socialinės struktūros ar pripažinti elgesio modeliai, kuriose atsispindi veikėjų interesai, ir už suverenių valstybių ribų.³⁸ Papildomai autorius išskiria interesų sritis, kurios sukuria perspektyvą atsirasti režimui – pinigų srautų bei tarptautinės prekybos klausimai, gamtos išteklių naudojimas, galios valdymas bei sprendžiamų probleminių klausimų siejimas su geografinėmis vietovėmis.³⁹ Ketvirtoji, siauresnė sąvoka, režimus pristato kaip daugiašales sutartis tarp valstybių, kuriomis siekiama reglamentuoti nacionalinius šalies veiksmus.⁴⁰ Šiuo atveju valstybės turi aiškų veikimo diapazoną, paremtą sudarytais susitarimais. Tačiau, remiantis S.Krasner išvalgomis, režimas negali būti traktuojamas kaip laikinas susitarimas ir griežtai turi būti atskirtas nuo susitarimų, kurie egzistuojantį režimą siekia išnaudoti susitarimų sudarymo

³⁵ Donald Puchala and Raymond Hopkins, "International Regimes: Lessons from Inductive Analysis" in *ibid.*, pp. 61-91.

³⁶ Stephen D. Krasner;

³⁷ Robert O. Keohane; Joseph S. Nye, „*Power and Interdependence Revisited*“, International Organization, Vol. 41, No. 4 (Autumn, 1987), pp. 725-753.

³⁸ Oran R. Young, „*Regime Dynamics: The Rise and Fall of International Regimes*“, International Organizations, Vol. 36, No. 2, 1982, p. 277-297, <http://pendientedemigracion.ucm.es/info/sdrelint/ficheros_materiales/materiales0310.pdf>, [žiūrėta 2015-10-08];

³⁹ O.R. Young, „*International Regimes: Problems of Concept Formation*“, World Politics, 1980, vol. 32, pp. 331–335.

⁴⁰ Haggard, Stephan, and Beth A. Simmons, „*Theories of international regimes. International Organization*“ 41, no. 3, 1987;

palengvinimui.⁴¹ Vis dėlto teorinėje perspektyvoje režimo pokytis yra numatomas. Pažymėtina, kad režimo pokytis gali būti aiškinamas per valstybių elgesį, t.y. valstybėms sutinkant keisti savo elgesį bei sutartas taisykles, vyksta ir režimo pokytis. Stephen D. Krasner, įkvėptas John G. Ruggie, papildomai paaiškina, kad taisyklių ir sprendimo priėmimo procedūrų pokyčiai vyksta per režimą, t.y. pokyčiai gali vykti to paties režimo rėmuose, kai tuo tarpu pokyčiai normų ir principų srityje keičia patį režimą.⁴² Tai atskleidžia, kad tarptautinio režimo apibrėžtis atitinkamai nurodo valstybės galimybes bei pajėgumus veikti, bendradarbiauti, daryti įtaką kitiems veikėjams bei keisti režimą ar sudaryti sąlygas keistis režimui savaime.

Režimų teorija numato valstybes kaip pagrindinius veikėjus, kurie veikia bei gali bendradarbiauti anarchinėje aplinkoje. Tokiu būdu suteikiama galimybė sudaryti abipusiai naudingus susitarimus su kitais veikėjais.⁴³ Suprantama, kad naudingo susitarimo atveju, veikėjai turi atitinkamai įvertinti bendradarbiavimo bei konflikto perspektyvas, t.y. patiriamų kaštų bei gaunamos naudos santykį. Vis dėlto naudingas sutarimas nereiškia sutarimo per vertybes bei įsitikinimus,⁴⁴ t.y. neatsisakoma prisiimtos pozicijos bei pasiekto prestižo, tačiau įvertinamos bei išnaudojamos visos suteikiamos (nepriklausomai nuo dydžio) galimybės. Galimybių išnaudojimas itin glaudžiai sietinas su pareigos prisiėmimu bei pagarba režimui. Tai iš dalies lemia režimo sukuriamas valdymas be vyriausybės, kai esant mažai vykdymo galiai, valstybės gali negerbti susikūrusio režimo, aukojant savo reputaciją.⁴⁵ Tokią poziciją išreiškia autoriai Keohane ir Nye, pristatantys režimo narių savęs suvokimo bei pristatymo ribas. Bet kokiu atveju, egzistuojant tarpusavio priklausomybei, tarptautinių režimų svarba išauga, nes valstybėms suteikia galimybę sąveikauti su kitomis valstybėmis normų, principų ar egzistuojančių procedūrų pagrindu. Egzistuojantis režimas gali būti interpretuojamas kaip kanalas politiniam veiksmui įvykti, t.y. suregulius dalyvių lūkesčius bei elgesį, daroma įtaka politinei darbotvarkei.⁴⁶ Tokia komunikavimo galimybė bei valstybių

⁴¹ S. Krasner, , pp. 187–189.

⁴² Ten pat;

⁴³ Robert O. Keohane; Joseph S. Nye;

⁴⁴ Stone, C. N., „*Urban regimes and the capacity to govern: A political economy approach*“, Journal of Urban Affairs, 1993;

⁴⁵ Stokke, Olav Schram, „*The Interplay of International Regimes: Putting Effectiveness Theory to Work*“, ISBN 82-7613-416-5, 2001;

⁴⁶ Ten pat;

bendras interesas išspręsti egzistuojančias politines, ekonomines, aplinkosaugos, socialines ar technines problemas, suteikia prielaidas ir režimo susikūrimui, egzistavimui bei pokyčiui.⁴⁷ Papildomai reikėtų pažymėti, kad tarptautiniam bendradarbiavimui tarptautinio režimo sukūrimas tampa būtina bei pakankama sąlyga.

1.3 Režimų klasifikavimas

Režimų klasifikavimas šiame tyrime yra reikšmingas, kadangi nuo pasirinkto režimo tipo priklauso ir Akties režimo veikimo analizė. Iš tiesų, režimų tipologija yra įvairi. Režimai gali būti skirstomi pagal teritorinę aprėptį, regionus ar jų dalis. Jie skiriasi dalyvių skaičiumi bei veikimo sritimis. Taip pat toje pačioje tarptautinių santykių srityje gali skirtis režimų tikslai. Pavyzdžiui, režimas, atsiradęs karinio nusiginklavimo srityje, skiriasi nuo režimo, siekiančio nedidinti militarizacijos regione.⁴⁸ Papildomai svarbu pažymėti, kad išskiriami teisiškai privalomi režimai bei režimai, pagrįsti tik politiniais įsipareigojimais, dėl kurių galima ginčytis.

Būtent autoriai Puchala, Hopkins ir Oran Young yra pasiūlę kelis režimų klasifikavimo būdus. Pirmiausia, atskiriami difuziniai režimai nuo specifinių režimų,⁴⁹ t.y. režimas sukuria pamatus konkrečios problemos sprendimui, arba režimas, apimantis keleto sričių klausimus bei tampantis bendra struktūra. Antra, režimai skirstomi pagal formalumo laisvę,⁵⁰ t.y. galimas jau minėtas režimo saistymas teisės aktais, arba alternatyva – neformalaus režimo susiformavimas, paremtas pasitikėjimu pagrįstais susitarimais. Trečia, galimas evoliucinis bei revoliucinis režimo susiformavimas,⁵¹ kai išskiriamas laipsniškas režimo susikūrimas, atsiradus naujiems veikėjams arba žinioms, arba priešingas variantas – staigus režimo keitimasis dėl galios struktūrų pasikeitimo.

⁴⁷ Robert O. Keohane; Joseph S. Nye;

⁴⁸ Д. И. ПОБЕДАШ, „МЕЖДУНАРОДНЫЕ РЕЖИМЫ НЕРАСПРОСТРАНЕНИЯ ЯДЕРНОГО ОРУЖИЯ“, УРАЛЬСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. А. М. ГОРЬКОГО, ЕКАТЕРИНБУРГ, 2010;

⁴⁹ Donald Puchala and Raymond Hopkins;

⁵⁰ O.R. Young, „Resource Management at the International Level: The Case of the North Pacific“, London–New York, 1977; S. Brown (et al.), *Regimes for the Ocean, Outer Space and Weather*, Washington 1977.

⁵¹ Linda Nowlan, „Arctic Legal Regime for Environmental Protection“, IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 44;

Oran Young, kalbėdamas apie režimo sukūrimą, išskiria spontanišką, derybinį bei sąmoningai numatytą sukūrimą.⁵² Šis išskyrimas atskleidžia tai, kad priklausomai nuo susiklosčiusių aplinkybių regione priklauso ir koordinavimo būdas – įtraukiantis papildomus veikėjus, inicijuotas vieno iš dominuojančių veikėjų, spontaniškas be tyčinio koordinavimo, vykdomas nesąmoningai, arba atvirksčiai - sąmoningai, siekiant tam tikro rezultato. Nuo susiklosčiusio režimo tipo priklauso paties režimo dinamika bei veikėjų tarpusavio santykiai, kurie gali būti paremti galios samprata, įprastų elgesio modelių naudojimu arba kaštų įvertinimu.⁵³ Visa tai veda link to, kad besiformuojant režimui (darbotvarkės formavimas, derybos, operacionalizacija⁵⁴) atspiriami nuo pagrindinių lemiančiųjų veiksnių, kurie po režimo susikūrimo suformuotą norimą veikėjų elgesį bei siekiamus rezultatus.

1.4 Režimo teorijos kritika

Režimų teorija daugiausiai kritikuojama dėl to, jog neskiriama pakankamai dėmesio galios klausimams. Jėgų pasiskirstymas tarptautiniu lygmeniu sukuria pagrindą pačiam režimui, tačiau sutrikdomas tarptautinis galios balansas. Režimo rėmuose valstybių hierarchija ženkliai keičiasi, todėl valstybės turi rimtai įvertinti susitarimo teikiamą naudą bei pačios valstybės patiriamus kaštus. Vis dėlto, ir kritikai pritaria, kad būtent režimas ženkliai sumažina valstybių išlaidas bendradarbiaujant.⁵⁵ Egoistiniai valstybių veiksmai bei institucijų tikslai riboja efektyvų režimo veikimą, todėl Ernst B. Haas siūlo plėtoti tarptautinę politinę analizę vadybos žinių kryptimi, kai pokyčiai režimo struktūroje apibrėžiami kaip idėjų kaitos rezultatas.⁵⁶ O. Young nesutinka, jog režimo teorija yra ydinga, kai režimo pastangos formuoti tarptautines normas vertinamos sėkmės/nesėkmės išraiška.⁵⁷ Dėl šios priežasties sekančiame skyriuje bus

⁵²O.R. Young, „*Creating Regimes: Arctic Accords and International Governance*“, University Press: New York, 1998

⁵³ Ten pat;

⁵⁴ A. Underdal, Oran R. Young, „*Regime Consequences: Methodological Challenges and Research Strategies*“, Kluwer Academic Publishers, 2004;

⁵⁵ Ludwig Bengtsson Sonesson, Sofie Berglund;

⁵⁶ E. Haas, „*Why Collaborate? Issue-Linkage and International Regimes*“, „World Politics“, vol. 32, no.3, 1980;

⁵⁷ O.R. Young, „*Creating Regimes: Arctic Accords and International Governance*“;

išskirti kriterijai, kuriuos siūlo režimų teorija bei kuriais remiantis, galima bus įvertinti režimo veiksmingumą pasirinktais laikotarpiais.

1.5 Veiksmingo režimo veikimo kriterijai

Siekiant tinkamai įvertinti režimo veiksmingumą Arkties regione, reikalinga išskirti pagrindines charakteristikas bei kriterijus. Turint omenyje, kad režimo susikūrimas grindžiamas bendradarbiavimo santykiais, kai dalyvavimo nauda režime nusveria patiriamas išlaidas kompromisui pasiekti, galima teigti, jog tarptautiniai režimai labiau orientuoti į skaidrios ir nuspėjamos atmosferos sukūrimą tarp tarptautinės erdvės veikėjų. Tuo tarpu bendrų sprendimų paieška tampa priemone tam pasiekti. Valstybė, jungdamasi prie tam tikro režimo, aukoja tam tikrus nacionalinius interesus, siekdama ilgalaikio bendradarbiavimo. Tuomet režimas nustato reguliavimo sistemą ir elgesio standartus, suteikia platformą diskusijai ir palengvina keitimosi informacija tarp veikėjų procesą. Šiuo atveju remiamasi jau minėtu S.Krasner režimo apibrėžimu. Taip pat autorius režimą ir jo veikimą traktuoja kaip priklausomą kintamąjį ir iš bendros teorinės įvairovės išskyrė pagrindinius rodiklius režimo vertinimui: politinė galia, normos ir principai, egoistiniai interesai, įpročiai ir pasirinkimai.⁵⁸ Papildomai reikalinga įtraukti ir sprendimo priėmimo procedūrų įvertinimą,⁵⁹ kadangi tai iliustruos galutinį etapą, lemiantį režimo veikimą. Kiek plačiau apie kiekvieną iš kriterijų:

1. Egoistiniai interesai – tarptautinės sistemos veikėjai siekia padidinti savo naudingumą, atsižvelgiant į turimus nacionalinius interesus bei kitų veikėjų padėtį. Pavyzdžiui, Mearsheimer laikosi pozicijos, kad valstybės nuolat ieško galios primetimo būdų kitai valstybei, kas lemia varžymąsi dėl santykinės galios.⁶⁰ Keohane taip pat nurodo, kad bendradarbiavimas gali ir nevykti, nors egzistuoja ir bendri interesai.⁶¹ Tai atskleidžia galimas sąsajas su kalinio dilema, kai kito išdavimas suteikia didesnės naudos. Valstybių atveju, nors bendradarbiavimas su kitomis valstybėmis nėra vienkartinis

⁵⁸ Stephen D. Krasner, „*Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables*”;

⁵⁹ A. Underdal, Oran R. Young;

⁶⁰ John J. Mearseimer, „*The Tragedy of Great Power Politics*“, New York, NY: Norton and Company, 29;

⁶¹ Robert Keohane, *After Hegemony*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984;

kaip kalinio dilemos atveju, jis paremtas siekiu maksimaliai padidinti savo turimą galią anarchinėje aplinkoje ir susikurti palankias sąlygas ateities sąveikoms.⁶² Todėl pasirinktuose laikotarpiuose itin svarbu identifikuoti Arkties valstybių interesus.

2. Politinė galia – dominuojančių veikėjų identifikavimas. Verta pastebėti, kad tarptautinio režimo atveju negali būti neutralumo, todėl svarbu atrasti dominuojantį aspektą. Priklausomai nuo nagrinėjamo Arkties regiono laikotarpio dominavimas gali pasireikšti galios padidėjimu ekonominėje, politinėje ar kitose srityse. Pasak O. Young dominuojantys veikėjai gali naudoti paskatų arba sankcijų mechanizmus, siekiant įtvirtinti atitinkamą kitų veikėjų veikimą normų, principų bei procedūrų atžvilgiu.⁶³ Dominuojančiam veikėjui nesugebant daryti įtakos silpnesnių veikėjų strategijoms, būtinas režimo pokytis arba pasmerkimas žlugimui.
3. Normos ir principai – sutartos praktikos ilgainiui patampa normomis, kurios įprasmina Arkties regiono veikėjų elgesį. Pasitikėjimas tarp veikėjų lemia naujų konvencijų įtvirtinimą, iš ko seka kitų principų atsiradimas. Autoriai Puchala ir Hopkins kaip pavyzdį pateikia XIX amžiuje galios balanso supratimo įtvirtinimą.⁶⁴ Pirmiausia tai buvo beįsitvirtinanti norma, kuri ilgainiui peraugo į paties režimo susiformavimą. Papildomai svarbu turėti omenyje, kad normos, principai ir veikėjų elgesys tarpusavyje yra susiję priežastiniu ryšiu, kai normos ir principai sukuria elgesio modelį ir reikalauja, kad šie trys veiksniai visuomet sąveikautų tarpusavyje.
4. Įpročiai ir pasirinkimai – įpročių atsekimas padeda identifikuoti veikėjams įprastas rutinas, kurios ilgalaikėje perspektyvoje tampa elgesio modelio pagrindu. Įpročiai labai siejami su formuojamais lūkesčiais. Bendrų lūkesčių identifikavimas sukuria įsitikinimą, kad lūkesčiai vienu ar kitu klausimu yra panašūs, todėl tikėtina, kad sąveika tęsis ir ateityje, sureikšminant bendradarbiavimo šiuo klausimu svarbą ir išlaikant sukurtą režimą. Kaip nurodo O. Young, ypač spontaniškai besiformuojančiuose

⁶² Ten pat.

⁶³ O.R. Young, „*International Regimes: Problems of Concept Formation*“;

⁶⁴ Donald Puchala and Raymond Hopkins;

režimuose, įpročiai ir pasirinkimai turi įtakos, kadangi rutininės praktikos sukuria teisėtumo bei natūralumo įspūdį.⁶⁵

5. Sprendimų priėmimo procedūros – šis kriterijus tiesiogiai veda link galutinio sutarimo bei aktyvių veiksmų režime. Todėl sprendimų priėmimo procedūrų įtraukimas į analizę suteiks galimybę įvertinti Arkties regiono problemų sprendimo rezultatus. Komplikuotos sprendimo priėmimo procedūros gali neleisti pasiekti norimų susitarimų bei išspręsti esančių problemų regione. Tuo tarpu itin supaprastintos sprendimų priėmimo procedūros gali lemti tam tikrų veikėjų dominavimą ar egoistinių interesų siekimą.

Vertinant išskirtų kriterijų specifiškumą bei plačiai apimamą regiono sričių spektrą, darbe siekiama išvengti tyrimui nereikšmingų aspektų. Dėl šios priežasties dėmesys, analizuojant režimo veiksmingumą, bus sutelktas į ekonominę, aplinkosaugos bei karinę sritis. Turint omenyje išskirtų kriterijų patikimumą, laikomasi įsitikinimo, kad Arkties regione režimas yra sukurtas ir jame vyrauja išskirtų kriterijų visuma. Tačiau priklausomai nuo besikeičiančios geopolitinės padėties, kriterijų sukuriamas poveikis gali kisti bei daryti įtaką režimo veiksmingumui. Režimo veiksmingumas pirmiausia apibrėžiamas tam tikros problemos sprendimu, formuojant tam tikros tikslinės grupės ar grupių elgesį.⁶⁶ Kitaip tariant, režimas yra efektyvus tiek, kiek jis pajėgus išspręsti problemą tam tikroje srityje. Režimo neveiksmingumas atsiskleidžia per negebėjimus išspręsti regione susiklosčiusios problemos ar pasiūlyti galimų alternatyvų, neįtvirtinant naujų normų ar elgesio modelių regione veikiantiems veikėjams. Todėl vertinant Arkties režimo efektyvumą pasirinktais laikotarpiais bus siekiama identifikuoti problemos šaltinį, galimus jos sprendimo būdus bei iš to susiformuojančias normas, principus ar elgesio modelius, remiantis išskirtų kriterijų rinkiniu. Šiuo atveju, itin svarbu sistemingas vertinimas.

Apibendrinant, galima teigti, jog režimo efektyvumo vertinimas sekančioje darbo dalyje bus paremtas įvykių, sprendimų bei valstybių interesų analize, siekiant tinkamai

⁶⁵ O.R. Young, „*International Regimes: Problems of Concept Formation*“;

⁶⁶ Skjærseth, John Birger, Olav Schram Stokke and Jørgen Wettestad. “*Soft Law, Hard Law, and Effective Implementation of International Environmental Norms. In Global Environmental Politics*”, 6(3):104-120, 2006, <http://www.fni.no/doc&pdf/JBS-OSSJW-GEP-2006-3.pdf> [žiūrėta 2017-02-06];

identifikuoti normas, principus, buvusių galimų pasirinkimų, įsitvirtinusių įpročių, politinės galios šaltinius bei sprendimo priėmimo procedūras.

2. ARKTIES REŽIMO VEIKIMO ATVEJŲ ANALIZĖ

Nors daugelis ekspertų sutinka, jog Arkties regione vienokia ar kitokia forma režimas egzistuoja, tačiau diskusijos kyla dėl bendradarbiavimo Arkties regione koncepcijos. Autorė Elle Stuart savo disertacijoje siekia parodyti, jog bendradarbiavimas Arkties regione nėra savaime suprantamas.⁶⁷ Taip pat autorė laikosi pozicijos, kad institucijos gali padėti išvengti konflikto, kadangi tokiu būdu sukuriamas ne tik bendradarbiavimas tarp valstybių, bet ir tarpininkavimo tinklas.⁶⁸ Nors autorė ir sprendžia dilemą tarp galimo konflikto ir taikos išlaikymo potencialo, tačiau šiuo atveju pasitelkiama globali perspektyva, įtraukiant pasaulinę dinamiką. Tuo tarpu Peter Hough taip pat palaiko Elle Stuart poziciją nuroydamas, jog lėtas, tačiau stabilus Arkties regiono institucijų galios augimas ilgalaikėje perspektyvoje gali įveikti valstybių atsparumą bendradarbiavimui bet kurioje srityje.⁶⁹ Iš to gali susidaryti įspūdis, kad augantys valstybių interesai Arktuje bei vis lengviau prieinami gamtiniai ištekčiai ilginau gali būti „pakišami“ po institucinio bendradarbiavimo politika, kas gali paskatinti militarizacijos procesą, kuris vis dėlto gali turėti neigiamos įtakos susikurtoms institucinio bendradarbiavimo normoms. Tuo tarpu Rusijos analitikas A.V.Vasiljev kalbėdamas apie naująjį Arkties regiono plėtros vektorius, numato geografinės sistemos sukūrimą, kai regione valstybės pasiskirsto nacionalinių interesų pagrindu.⁷⁰ Kitių požiūrį dėl institucinio bendradarbiavimo Arkties regione pateikė autoriai Juha Kämpylä & Harri Mikkola savo veikalė apie perspektyvas šiame regione. Autoriai nurodo, jog Arkties valdymas negali būti įvardijamas kaip integruota sistema, kadangi bendradarbiavimo mechanizmai yra vystomi, kai praktinės situacijos reikalauja tam tikro sprendimo⁷¹, t.y. nesilaikoma vienalytės politikos ilgalaikėje perspektyvoje. Autorių pateiktas pavyzdys dėl Arkties Tarybos statuso stiprinimo taip pat kritikuojamas dėl formuojamo bendradarbiavimo diskurso, kuris, anot autorių, neatitinka praktinės

⁶⁷ Elle Stuart, „*The Polar Bear in the Room: the Role of Institutions in the Changing Arctic*“; Stanford Universite, May 2014;

⁶⁸ Ten pat;

⁶⁹ Hough, Peter, „*International Politics of the Arctic: Coming in from the Cold*“, Routledge, 2013.

⁷⁰ A. В. Васильев, „*Арктика: новый вектор развития*“, Арктика. Экология и экономика №1, 2011;

⁷¹ Juha Kämpylä & Harri Mikkola, „*Arctic Conflict Potential Towards an Extra-Arctic Perspective*“, FIIA Briefing Paper, September 2013;

tikrovės. Vis dėlto, autorių įvardintas problemiškas gali būti sprendžiamas būtent per institucinio bendradarbiavimo stiprinimą, skatinant svarių veikėjų (pavyzdžiui - NATO) veikimą. Įdomu tai, kad autorius Henrik Jedig Jørgensen lygindamas Arkties institucinį bendradarbiavimą su vaiko žingsniais, laikosi prielaidos, kad Arkties valstybių bendrų interesų suderinimas institucijose suteiks galimybę įveikti iššūkius ir sumažinti įtampas.⁷² Pagal autoriaus pateiktą modelį dialogo, skaidrumo bei koordinavimo pagrindu, galima teigti, jog visa regiono problematika gali būti išspręsta institucinio bendradarbiavimo dėka.

Todėl šioje darbo dalyje bus nagrinėjami Arkties regiono įvykiai pasirinktais skirtingais laikotarpiais. Arkties įvykiai bei iš to sekantis bendradarbiavimas bus vertinami iš režimo veiksmingumo perspektyvos, t.y. vadovaujantis ankstesnėje darbo dalyje išskirtais kriterijais bus vertinami pasiekti rezultatai kiekviename iš pasirinktų laikotarpių.

2.1 Arkties režimo veikimo atvejų identifikavimas

Kalbant apie Arkties režimo, įvykių regione bei kriterijų susietumą, svarbu turėti omenyje, jog režimas pats savaime nėra politinis veikėjas, nes jį galima naudoti kaip įrankį valstybių interesams pasiekti ar tam tikroms regiono sričių problemoms išspręsti.⁷³ Taigi, režimas veikia kaip tam tikras problemos katalizatorius, t.y. kuo didesnis problemos plotas, tuo stipriau pasireiškia veikėjų tarpusavio priklausomybė. Iš tiesų, pagrindą bendradarbiavimui Arkties regione sukūrė šiaurinė Ramiojo vandenyno Konvencija dėl ruonių medžioklės 1911 m., Špicbergeno sutartis 1920 m. ir Konvencija dėl baltųjų lokių 1973 m. Visi šie susitarimai gali būti įvardinti kaip bandymai sukurti bendrą Arkties valdymo sistemą.⁷⁴ Šaltasis karas, suvokiamas kaip dviejų didžiųjų valstybių priešprieša, Arkties regione sukūrė praktinį ribotumą tuo metu bendradarbiauti valstybėms. Tačiau po SSRS ir komunistinės sistemos žlugimo, tarptautiniai santykiai regione pagerėjo ir 1991 m. buvo priimta Arkties aplinkosaugos strategija (toliau - AEPS). Todėl 1996 m. Arkties valstybės patvirtino Otavos deklaraciją, kurios pagrindu

⁷² Henrik Jedig Jørgensen, „*Babysteps: Developing Multilateral Institutions in the Arctic*“, University of Copenhagen, 2010;

⁷³ Stephen D. Krasner, „*Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables*“;

⁷⁴ Харлампьева Надежда, „*ФОРМИРОВАНИЕ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ МИРОВОЙ ПОЛИТИКИ В АРКТИЧЕСКОМ РЕГИОНЕ*“, «*Политика и политические науки*», № 1 / 2007;

buvo sukurta Arkties Taryba – pagrindinė bendradarbiavimo bei kolektyvinio valdymo struktūra regione.⁷⁵ Dar prieš Arkties Tarybos susikūrimą buvo įkurta Baltijos jūros valstybių taryba (1992 m.) ir Barenco/Euro-Arkties Taryba (1993 m.). O. Young, vertindamas naujų politinių koncepcijų susikūrimą bei iniciatyvų skatinimą apibūdino „tarptautinių iniciatyvų kokofonija“.⁷⁶ Bet kokių atveju, institucinės struktūros yra išgryninusios aštuonias kryptis, kuriomis vykdomi projektai bei priimami sprendimai Arkties regione: aplinkosauga, saugumas, tvarūs plėtra, socialiniai regiono klausimai, kultūrinė dimensija, informacinių bei komunikacinių technologijų plėtra, parlamentarų bendradarbiavimas bei mokslinių tyrimų palaikymas ir sklaida.⁷⁷ Kiekvienos iš institucijų siekis užtikrinti Arkties režimo stabilumą bei visapusišką Arkties valstybių įsitraukimą. Tačiau pažymėtina, jog skirtingais laikotarpiais galima išvelgti skirtingų dominuojančių distinkcijų.

Dėl šios priežasties 1998-2000 m. išsiskiria ta prasme, jog jau praėję keli metai nuo paskutinės institucijos sukūrimo, todėl galima vertinti tam tikrus pasiektus rezultatus. Vis dėlto šiuo laikotarpiu Arkties Taryba buvo vis dar nauja organizacija, neatskleidusia savo potencialo tarptautiniu lygmeniu. Šiuo laikotarpiu Arkties Taryboje pirmininkavo JAV. 1996-1998 m. pirmininkaujant Kanadai, dėmesys buvo sutelktas taisyklių ir procedūrų sukūrimui bei anksčiau veikiančios Arkties aplinkosaugos strategijos integracijai į Arkties tarybos veiklą.⁷⁸ Šio laikotarpio pradžia dažnai sietina su gerėjančiais santykiais tarp Arkties valstybių ir Rusijos. Noras pagerinti santykius su Rusija bei turėti galimybę išspręsti svarbius klausimus, susijusius pirmiausia su ekologija, lėmė valstybių apsisprendimą sukurti ne tik Arkties Tarybą, bet ir kitas regiono struktūras.⁷⁹ Vis dėlto, įtampa tarp Rusijos ir kitų valstybių šiuo laikotarpiu išliko. Viena iš priežasčių – NATO

⁷⁵ Timo Koivurova, „*Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance*“, Polar Record, Cambridge University Press 2009. doi:10.1017/S0032247409008365, <http://www.academia.edu/499648/Limits_and_possibilities_of_the_Arctic_Council_in_a_rapidly_changing_scene_of_Arctic_governance>, [žiūrėta 2017-04-26];

⁷⁶ Oran Young, „*Arctic Tipping Points: Governance in Turbulent Times*“, *AMBIO: A Journal of the Human Environment* 41 (2012): 75–84, <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs13280-011-0227-4>, [žiūrėta 2016-04-03];

⁷⁷ Henrik Jedig Jørgensen;

⁷⁸ Fenge T., „*Canada and the Arctic Council: Our Turn to Conduct the Arctic Orchestra*“, Policy Options. No. 4, 2012, p. 63-67.

⁷⁹ John English, *Ice and Water: Politics, Peoples, and the Arctic Council*, Allen Lane; 1st Edition edition, 2013;

veiklos plėtra regione, kita – kariniai veiksmai buvusioje Jugoslavijoje.⁸⁰ Tačiau bet kokių atveju šiuo laikotarpiu pirmą kartą nuo Antrojo Pasaulinio karo pabaigos Arkties valstybės aktyviai bei struktūrizuotai pradėjo bendradarbiauti tarpusavyje dėl tarptautinio regiono valdymo. Dėl šių priežasčių būtent šis laikotarpis atskleis naujai sukurto režimo pagrindines veiksmingumo nuostatas.

Antrasis išskiriamas laikotarpis nuo 2007-ųjų iki 2009-ųjų metų ypatingas tuo, jog institucinė sąranga Arkties regione sustiprėjo ir tai atskleidžia tuo metu priimtų susitarimų gausa. Tačiau jau tuo metu buvo ieškoma naujų valdymo formų, siekiant atliepti globalizacijos iššūkius. Arkties regione 2007-ieji įvardinami kaip pasaulinės reputacijos užtikrinimo metai.⁸¹ Jau minėtas Rusijos pareiškimas, jog „Arktis yra mūsų“,⁸² Arkties regione esančių gamtinių išteklių gausa (25 proc. pasaulio mastu išgaunamo angliavandenilio, 30 proc. neatrastų dujų, 13 proc. perdirbamos naftos ir kt.)⁸³ bei karinių pajėgumų perstumdyimas regione⁸⁴ atskleidžia tai, jog Arkties regione šiuo laikotarpiu vyksta aktyvūs procesai, kuriuos reikalinga įvertinti per režimo perspektyvą. Papildomai svarbu paminėti ir tai, jog būtent šiuo laikotarpiu visos Arkties regiono valstybės, t.y. ne tik pagrindinės penkios Arkties valstybės, bet ir kitos, pristatė savo valstybių strategijas Arktyje. Strategiją pristatė ir tokios veikėjai kaip Europos Sąjunga. Pirmoji strategiją 2006 metais pristatė Norvegija. Tuo tarpu strategijų atnaujinimo procesą užbaigė Islandija bei Švedija, tai padariusios 2011 metais.

Trečiasis laikotarpis apima laikotarpį prieš Ukrainos krizę, pačią krizę ir trumpą laikotarpį po krizės. 2014 metais Rusijai prisijungus Krymą, buvo išprovokuota aštriausia krizė po Šaltojo karo Rusijos santykiuose su kitomis valstybėmis. Šiuo atveju krizė pakeitė visus pagrindinius faktorius, numatančius Arkties režimo veiksmingumą. Nepriklausomai nuo to, kad tiek Rusija, tiek JAV, tiek kitos valstybės, išliko Arkties Tarybos narėmis, prioritetai regione pasislinko link karinių rizikų ir iššūkių. Autoriai ši

⁸⁰ В.С. Селин, Е.П. Башмакова, „Значение северных и арктических регионов в новых геоэкономических условиях развития России“, 2010, № 3, p. 23-39;

⁸¹ Alexander Proelss, Till Müller, „The Legal Regime of the Arctic Ocean“, 2008, Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht

⁸² Isabel Gorst;

⁸³ USGS, „Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle“, 2008, <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>, [žiūrėta 2017-03-09];

⁸⁴ Myers S., „U.S. Is Playing Catch-Up With Russia in Scramble for the Arctic“, The New York Times, http://www.nytimes.com/2015/08/30/world/united-states-russia-arctic-exploration.html?_r=0, [žiūrėta 2017-03-05];

pokytį apibūdina kaip neigiamo saugumo režimo susikūrimą.⁸⁵ Neigiamo saugumo režime veikėjai identifikuoja rizikas, kurios gali sukelti žalą valstybės gerbūviui, vertybėms bei suverenitetui. Iš to seka galimas veikėjų karinio potencialo augimas bei regiono režimo nestabilumo grėsmė. Šiuo laikotarpiu vyraujant numanomai vakarų valstybių bei Rusijos tarpusavio konfrontacijai, didžiausią naudą jaučia ne Arkties regiono veikėjai – Kinija bei Indija.⁸⁶ Būtent šios šalys sankcijų dėka gavo priėjimą prie didžiųjų vakarų korporacijų veiklos, kurios nutraukė bendradarbiavimą su Rusija. Tuo tarpu Kinijai Rusija tampa strateginiu ilgalaikiu partneriu ir dėka suteikiamų investicijų gauna priėjimą prie Arkties šelfo. Iš tiesų, ne Arkties regiono veikėjai yra linkę priimti Arkties režimo normas ir reglamentus, nes tokiu būdu jie gauna teisę įgyvendinti tam tikrus ekonominius interesus Arktinių valstybių teritorijose, nepažeidžiant jų suvereniteto.

Apibendrinant, galima teigti, jog laikotarpių atskyrimas režimo veiksmingumo analizėje gali būti įvardintas kaip logiškas sprendimas, kadangi kiekvienas iš laikotarpių atskleidžia skirtingus įvykius bei režimo veiksmingumo apraiškas. Galima teigti, jog visi trys laikotarpiai savo tarpiniame taške pasiekia įvykių piką, kas padeda identifikuoti tikrąsias Arkties regiono veikėjų intensijas bei to sąsajas su Arkties režimu.

2.2 1998-2000 m. laikotarpis

Šio laikotarpio režimas įkūnija savyje vidaus ir tarptautinių teisių priemonių ir regioninių minkštosios teisės susitarimų asortimentą. Pažymėtina, jog besikuriant bendradarbiavimui Arktijoje, regiono lygmeniu atsirado neprivalomų susitarimų gausa, kurie tik sukūrė komunikacinę triukšmą regiono ribose.

Nagrinėjamu laikotarpiu Arkties Taryba buvo labai nauja organizacija, dar neatskleidusia savo potencialo tarptautiniu lygmeniu. Tuo metu Arkties Taryboje pirmininkavo JAV. Prieš tai pirmininkaujant Kanadai dėmesys buvo sutelktas taisyklių ir

⁸⁵ Wilfrid William John Greaves, „*Constructing In/Security in the Arctic: Polar Politics, Indigenous Peoples, and Environmental Change in Canada and Norway*“, University of Toronto, 2016;

⁸⁶ Marc Lanteigne, „*Have you entered the storehouses of the snow? China as a norm entrepreneur in the Arctic*“, *Polar Record* 53 (269): 117–130 (2017), < https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/400E24FB4EB6B68ADC5D72032AD65AFA/S0032247416000759a.pdf/have_you_entered_the_storehouses_of_the_snow_china_as_a_norm_entrepreneur_in_the_arctic.pdf>, [žiūrėta 2017-03-09];

procedūrų sukūrimui bei anksčiau veikiančios Arkties aplinkosaugos strategijos integracijai į Arkties tarybos veiklą.⁸⁷ Arkties Taryboje veiklą vykdo 8 valstybės: Kanada, Danija, Islandija, Norvegija, Rusija, JAV, Švedija ir Suomija. Papildomai Tarybos veikloje dalyvauja 6 etninių Arkties gyventojų organizacijos, 32 stebėtojai (iš kurių 12 valstybių – Didžioji Britanija, Kinija, Prancūzija ir kt.). Papildomai Taryboje veikia Arkties ekonominė taryba bei ekspertinės grupės.⁸⁸ Pagrindinė Arkties Tarybos užduotis – sukurti tinkamas sąlygas bendradarbiavimui, koordinavimui bei Arkties regiono valstybių tarpusavio sąveikavimui, dalyvaujant ir etniniams regiono gyventojams, bei sprendžiant tvarios plėtros ir aplinkosaugos klausimus.⁸⁹ Pažymėtina, jog Arkties Taryba gali spręsti skirtingo pobūdžio klausimus, išskyrus karinius.

Susikūrus Arkties Tarybai, tarptautiniai susitarimai ir oficiali politika nebuvo įtraukti į tarybos veiklą. Pirmininkavimas Taryboje tarp valstybių-narių rotuojasi kas 2 metus. Pirmąją pirmininkaujančia valstybe buvo Kanada (1996-1998 m.), po to JAV (1998-2000 m.), vėliau Suomija (2000-2002 m.), Islandija (2002-2004 m.), Rusija (2004-2006 m.), Norvegija (2007-2009 m.), Danija (2009-2011 m.) ir Švedija (2011-2013 m.). Pastaraisiais metais, po antrojo Kanados pirmininkavimo (2013-2015 m.), nuo 2015-ųjų metų pirmininkavo JAV (2015-2017 m.).⁹⁰ Kiekvienas 2 metų laikotarpis Tarybai ypatingas, kadangi nuo pirmininkaujančios valstybės priklauso naujo etapo prioritetai, projektai bei galimi pokyčiai. Tuo tarpu darbo grupės yra atsakingos už projekto įgyvendinimą. Nors darbas ties vienu, ar keliais projektais gali užtrukti ne vienerius metus, tačiau vienos pirmininkavimo kadencijos metu pavyksta pasiekti norimų rezultatų. Arkties Taryboje sprendimai priimami konsensu, t.y. projektas turi būti palaikomas visų valstybių, norint pereiti prie projekto įgyvendinimo.

Vertinant penkių pagrindinių Arkties Tarybos valstybių narių dalyvavimą šiuo laikotarpiu, galima pastebėti valstybių lygiavertiškumą bei panašų aktyvumą. Šią nuomonę pagrindžia keli rodikliai: 1) remiamų projektų skaičius, kuris atskleidžia valstybės įsitraukimą į Arkties Tarybos veiklą bei lyderystės intenciją. Valstybės ir

⁸⁷ Timo Koivurova, „*Alternatives for an Arctic Treaty – Evaluation and a New Proposal*“, Article in Review of European Community and International Environmental Law · April 2008;

⁸⁸ Arctic Council, Member States, <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/member-states>, [žiūrėta 2016-09-04];

⁸⁹ T. Koivurova, D. Vanderzwaag, „*The Arctic Council in 10 Years: Retrospect and Prospects*“, UBC Law Review, 2007, Vol. 40, No. 1, pg. 121-194.

⁹⁰ Arctic Council;

organizacijos remia tuos projektus, kuriose norėtų dalyvauti. Būtent projekto rėmėjai numato projekto viziją, tikslus, rezultatus, veiklos planą bei kaštus;⁹¹ 2) komentarų skaičius, nurodantis valstybės aktyvumą Arkties Tarybos oficialiuose susitikimuose. Atsižvelgiant į komentarų skaičių šiuo laikotarpiu vykusiuose posėdžiuose pirmauja Kanada (62 komentarai ir 7 projektai) bei Norvegija (56 komentarai ir 10 projektų), tuo tarpu projektų rėmime prie minėtų dviejų valstybių prisijungia ir JAV (7 projektai).⁹² Suomijos ir Rusijos komentarų bei remiamų projektų skaičius yra mažesni, todėl galima pastebėti šių valstybių susikcentravimą ties tam tikromis siauromis sritimis. Pavyzdžiui, skirtingai nuo kitų valstybių, Rusija rėmė tik tuos projektus, kurių nauda buvo tiesiogiai jaučiama Rusijai bei kurie buvo vykdomi tik jos teritorijoje.⁹³ Tuo tarpu kitos valstybės koncentravosi ties aplinkosaugos, laivybos, gyvūnų vadų didinimo projektais.⁹⁴ Išimtinis atvejis, kai Rusija inicijavo darbo grupės sukūrimą Arkties floros ir faunos išsaugojimui, kurios finansavimas buvo gautas iš kitų valstybių.⁹⁵ Bet kokiu atveju, politinės galios pasiskirstymas šiuo atveju negali būti vienodas, kadangi dominavimą prisiima aktyviausios valstybės – Kanada, Norvegija ir JAV.

Arkties Tarybos ribose per šį laikotarpį buvo sukurtos normos tvarios plėtros, ekologijos, gamtinių išteklių gavybos ir eksploatacijos, laivybos saugumo srityse. Pirmasis Arkties institucionalizavimo etapas prasiveržė būtent per aplinkosaugos strategiją, veikusią laikotarpyje 1991-1996 m.⁹⁶ Todėl po to sekę dokumentai – Iqaluit deklaracija (1998 m.), Arkties Tarybos veiksmų planas taršos eliminavimui Arktyje (1999 m.), Arkties klimato poveikio vertinimas (1999 m.), Arkties floros ir faunos išsaugojimo Arkties Tarybos darbo grupės ataskaita (2000 m.) ir kt. – numato priemones, kurios padidintų aplinkosaugos lygmenį, ribojimus tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimui regione, prevencines programas žalingo poveikio mažinimui, aplinkosaugos principų įdiegimą visuose ekonominėse veiklose.⁹⁷ Iš tiesų, klimato kaita, ekosistemos

⁹¹ Notes from the Second Ministerial Meeting, Barrow, Alaska, U.S.A., October 12-13, 2000. Tromso, Norway: Arctic Council Secretariat.

⁹² Arctic Council;

⁹³ Senior Arctic Officials Meeting Highlights, November 17-19, 1999. Washington, D.C., U.S.A. Tromso, Norway: Arctic Council Secretariat.

⁹⁴ Ten pat;

⁹⁵ Senior Arctic Officials Meeting, Anchorage, Alaska, U.S.A., May 5-6, 1999. Tromso, Norway: Arctic Council Secretariat.

⁹⁶ A.B. Загорский;

⁹⁷ Arctic Council, Older Events, Meetings Overview;

apsauga, laukinės gyvūnijos išlaikymas bei Arkties mikroklimato išlaikymas šiuo laikotarpiu sudaro Arkties režimo pagrindą. Arkties valstybių suvokimas, jog Arkties regionas skiriasi nuo kitų, sukuria įprotį saugoti šią teritoriją nuo galimų pokyčių bei atvėrimo likusiai pasaulio daliai.⁹⁸

Svarbu turėti omenyje tai, jog klimato kaita yra natūralus procesas, veikiantis viso pasaulio ekosistemą. Kita vertus, galioja įsitikinimas, jog pasauliniam atšilimui įtakos turi žmogaus veiklos sukeltas šiltnamio efektas.⁹⁹ Arkties režimo kontekste ši dilema atsispindi valstybių narių pasirinkime bendradarbiauti, t.y. valstybei nusprendus vienai užtikrinti aplinkosaugą, reikalingi milžiniški kaštai, kai tuo tarpu bendradarbiavimas suteikia galimybę ne tik sumažinti kaštus, bet ir iškelti problemą į tarptautinį lygmenį, siekiant tarptautinio reguliavimo. Šiuo atveju garsiausias tarptautinis teisinis dokumentas, kuris numato klimato kaitos padarinių švelninimą, yra Kioto protokolas. Būtent šis protokolas susieja bendras normas dėl klimato kaitos ir sukuria pagrindą valstybių elgesio modelio įtvirtinimui dėl aplinkosaugos principų siekimo.¹⁰⁰ Vertinant bendrą režimo veiksmingumą aplinkosaugos srityje, galima pastebėti, jog režimas veikia dėl sukuriamų normų ir principų, politinės galios pasiskirstymo bei bendrų valstybių interesų.

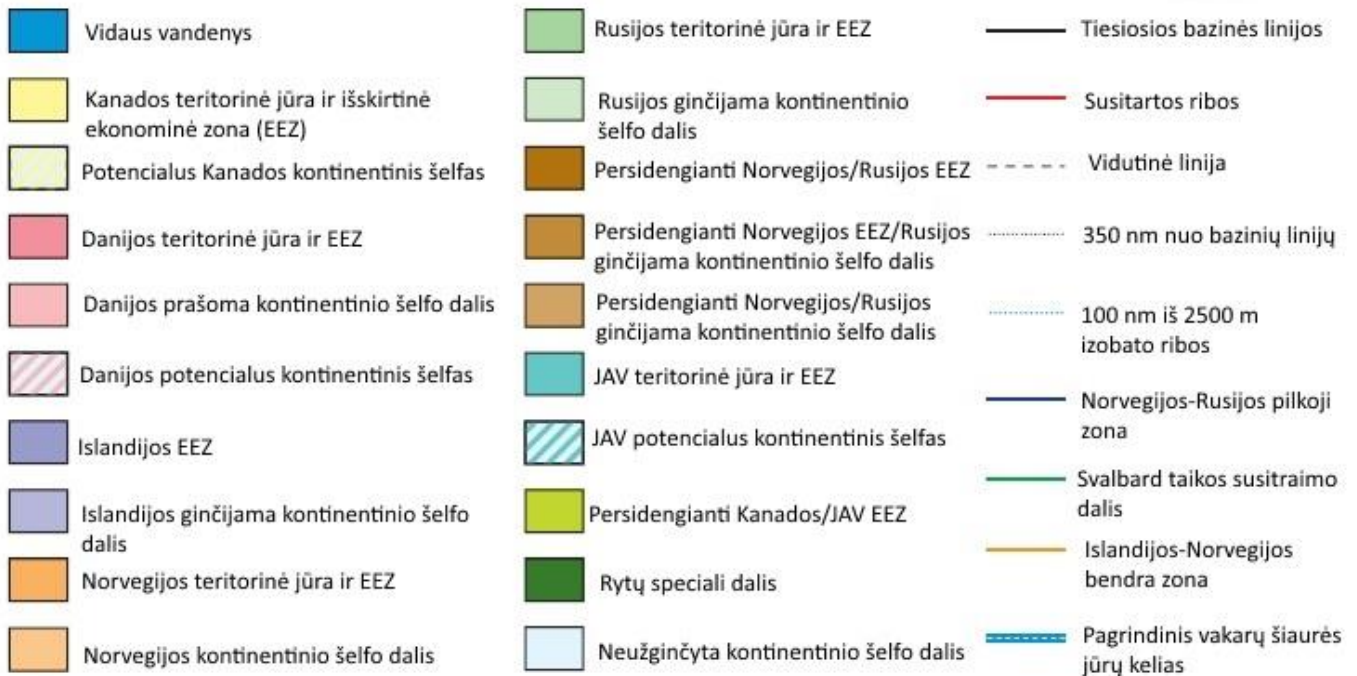
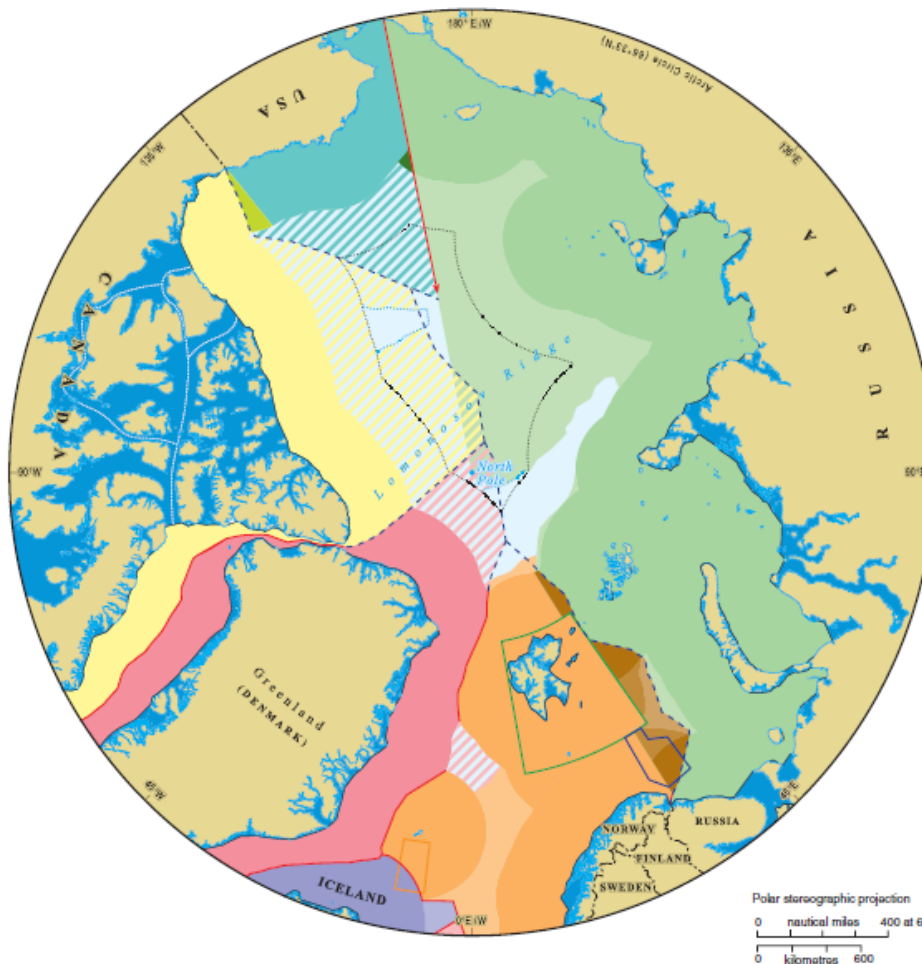
Vis dėlto konkurencija tarp pagrindinių Arkties valstybių yra išvelgiama teritorinių ir ekonominių klausimų srityse. 1 paveiksle labai aiškiai nubrėžtos vidaus vandenų, valstybių užimamos teritorijos bei potencialios teritorijos, kurias valstybės turi intencijų užimti.

⁹⁸ T. Koivurova, D. Vanderzwaag;

⁹⁹ USGS;

¹⁰⁰ Oran R. Young, „*The Structure of Arctic Cooperation: Solving Problems/Seizing Opportunities*“, Institute of Arctic Studies, 2004;

1 paveikslas: jūrų jurisdikcija ir ribos Arkties regione

Kalbant apie tikslus nesutarimus, Kanada ir Danija nėra išsprendusios Hanso salos priklausomybės klausimo, kadangi būtent ši sala suteikia priėjimą prie Šiaurės Vakarų jūros kelio.¹⁰¹ JAV ir Kanada nėra galutinai sutarusios dėl teritorinių ribų Boforto jūroje, ją brėžiant lygiagrečiai sausumos sienai arba nutolstant nuo kranto, ir Šiaurės Vakarų jūros kelio statuso, kai Kanada nori išlaikyti šį kelią kaip savo vidinius vandenius.¹⁰² Nesutarimai dėl Barenco jūros padalinimo, kai nesutariama, koku būdu turi būti nustatomos ginčytinos ribos dėl Lokių salos priklausymo Norvegijai ar Rusijai.¹⁰³ Taip pat ir Rusijos – JAV nesutarimai dėl sienų Beringo jūroje, Rusijai neratifikavus 1990 m. JAV ir SSRS sudarytos sutarties.¹⁰⁴ Pažymėtina, jog visi šie nesutarimai istoriškai tęsiasi nuo pat Arkties regiono pasidalinimo, tačiau nagrinėjamu laikotarpiu jie yra reikšmingi Arkties režimo veiksmingumui. Svarbu turėti omenyje, jog pagrindinis varomasis interesas yra ne tik turimos valstybių teritorijos padidinimas, bet ir galimas priėjimas prie gamtinių išteklių šaltinių. Šiuo atveju valstybėms yra taikomos JT jūrų teisės konvencijos nuostatos (toliau – UNCLOS), kurios numato pakrantės valstybių galimybes tirti ir eksploatuoti gamtinius išteklius iki 200 jūrmylių (370 km) kontinentinio šelfo ribos¹⁰⁵ (1 pav.). Iš tiesų, kalbant apie šios konvencijos vykdymą bei atitikimą nuostatom, pastebimas fragmentiškumas. Maždaug 40 valstybių iš 166 nesilaiko bazinių konvencijos nuostatų arba taiko išplėstinį nuostatų aiškinimą.¹⁰⁶ Arkties regione itin svarbu tai, jog JAV nėra ratifikavusi minėtos konvencijos.¹⁰⁷ Tam tikra prasme tai ne tik diplomatinis niuansas, bet tai konkreti tarptautinė problema, kadangi Arkties režimo rėmuose Konvencija sukūrė naujas normas valstybių elgesiui, kurios įtvirtino atsakingą valstybių elgesio modelį ne savo teritorijos ribose. Tuo tarpu JAV atveju, yra galimybė nepripažinti galiojančių normų ir neleisti kitiems regiono veikėjams įteisinti savo

¹⁰¹ Robert Dufresne, „Canada’s Legal Claims over Arctic territory and waters“, 2007-12-06, Law and Government Division, < http://library.arcticportal.org/1609/1/canada_territory_and_water_claims.pdf >, [žiūrėta 2017-01-21];

¹⁰² Ten pat;

¹⁰³ Arild Moe, „Russian and Norwegian Petroleum Strategies in the Barents Sea“, Arctic Review on Law and Politics, Vol 1, No 2, pp. 225-248, < https://www.norskoljeoggass.no/Global/HMS-utfordringer%20i%20nordomr%C3%A5dene/Underlagsmateriale/Generelt/2010_Moe_Arctic_Review.pdf >, [žiūrėta 2017-04-15];

¹⁰⁴ Valeriy P. Zhuravel, „Russia in the Arctic. Will the State Commission be its helmsman?“, Arctic and North. 2016. N 23;

¹⁰⁵ Marta Kolcz-Ryan;

¹⁰⁶ Ten pat;

¹⁰⁷ Ten pat;

pretenzijų Arkties kontinentiniame šelfe ir jo ąsoje.¹⁰⁸ Ši situacija, viena vertus, parodo JAV dominavimą bei interesą ilgalaikėje perspektyvoje, kita vertus atskleidžia Arkties režimo negebėjimą išspręsti problemos nagrinėjamu laikotarpiu. Kiek peržengiant laikotarpio ribas, galima pastebėti, kad teritorinė problema tik paaštrėjo. 2001 metais Rusija, atlikdama vandenyno ir geologinius tyrimus, siekė pagrįsti savo pretenzijas į daugiau kaip 1 mln. kvadratinų kilometrų Arkties šelfo, pateikiant tyrimų rezultatus Jungtinių Tautų (toliau – JT) persvarstymui.¹⁰⁹

Nepriklausomai nuo galiojančios teisinės bazės bei susiformavusių normų bei principų, reguliavimas tarp Arkties regiono valstybių 1998-2000 m. nurodomas kaip nepakankamas, kas lemia ir Arkties režimo neveiksmingumą tam tikrais atvejais. Šiuo laikotarpiu itin aiškiai atsiskleidžia individualūs valstybių tikslai (Rusijos vidinių problemų sprendimas Arkties Tarybos projektų dėka, JAV sprendimas neratifikuoti vienos iš svarbiausių teritorijas reguliuojančių konvencijų). Akivaizdu, jog itin veiksmingai Arkties režimas veikė aplinkosaugos srityje, išsprendžiant aktualius to laikmečio klausimus. Tačiau suprantamas ir kitas atsiradęs ribotumas – Arkties Taryba per keturis sėkmingus veikimo metus neįgijo jokio reguliavimo mandato, dėl ko neturi galimybės įgyvendinti savo sprendimų šalių narių atžvilgiu bei užtikrinti jų laikymosi numatyta atsakomybę už pažeidimą.

2.3 2007-2009 m. laikotarpis

Šio laikotarpio pradžia pasižymi itin aukšta dinamika bei valstybių įsitraukimu į skirtingas Arkties regiono sritis. Pasak autoriaus Paal Sigurd Hilde, būtent 2007 –iais metais, prasidėjus militarizacijos procesui regione, pradėta kalbėti apie taikos išlaikymo perspektyvas dėl aktyvių militarizacijos ir valstybių interesų siekimo veiksmų.¹¹⁰ Užbėgant įvykiams už akių, svarbu paminėti, kad jau 2007-aisiais metais buvo ieškoma naujų valdymo modelių regiono tvariai plėtrai užtikrinti.

Vertinant Arkties Tarybos padėtį regione, galima pastebėti, jog Tarybos struktūra bei veikla ženkliai sustiprėjo ir tai atskleidžia pasiekti rezultatai. Pavyzdžiui, 2004 metais

¹⁰⁸ Marta Kolcz-Ryan;

¹⁰⁹ В.С. Селин, Е.П. Башмакова;

¹¹⁰ Paal Sigurd Hilde, „*The "new" Arctic –the Military Dimension I*“, Journal of Military and Strategic Studies Volume 15, Issue 2, 2013 Volume 15, Issue 2, 2013;

buvo paskelbta ataskaita apie žmogiškosios veiklos įtaką Arkties klimatui (angl. *Arctic climate Impact Assessment*)¹¹¹, kas puikiai iliustruoja, jog Arkties Taryba turi resursų bei galimybių atlikti kokybiškus tyrimus prilyginamus Jungtinių Tautų vykdomiems tyrimams. 2007 metais Pirmininkavimą perėmusi Norvegija turėjo koncentruotis į aplinkosaugos klausimus bei kovą prieš klimato kaitą.¹¹² Šiame laikotarpyje daugiausiai komentarų Arkties Tarybos posėdžiuose pateikė Rusija (47 komentarai), lyderiavimą projektų finansavime išlaikė JAV (18 projektų), Kanada (18 projektų), Norvegija (16 projektų).¹¹³ Tokios valstybės kaip Islandija, Suomija ar Danija neatsiskleidė aktyvia veikla Arkties Taryboje. Kalbant apie Arkties Tarybos veiklos kokybiškumą, verta pažymėti susitarimą dėl bendradarbiavimo aviacijos ir jūros paieškose bei gelbėjimo operacijos Arktuje.¹¹⁴ Tai labai ambicingas ir svarbus šio laikotarpio susitarimas. Būtent jis Arkties Tarybai padėjo suformuoti kiek kitokį Arkties Tarybos įvaizdį, t.y. nuo patariamiosios struktūros įvaizdžio pereinama prie organizacijos, kuri patvirtina formalius susitarimus tarptautiniu lygmeniu. Grįžtant prie valstybių, kaip vienetų, Rusija kaip ir ankstesniame laikotarpyje rėmė tik tuos projektus, kurie padėjo išspręsti šalies vidines problemas. Šiuo atveju buvo itin koncentruojamasi į ekonominės srities projektus.¹¹⁵ Tuo tarpu kitos valstybės – Islandija, Danija, Švedija – orientavosi į ekologinių problemų sprendimą bei tvarią institucijų ir regiono plėtrą.¹¹⁶ Vertinant skirtingus valstybių-narių priėjimus, galima pastebėti, kad, viena vertus, Arkties Tarybos veikla yra naudojama kaip įrankis vidinėms valstybių problemoms išspręsti, kita vertus – kaip erdvė, siekiant apsaugoti regioną ir sukurti jo pritaikymą verslo, tyrimų bei karinėms sritims. Pakanka pastebėti, jog 2007-ųjų metų rugsėjį Arkties ledynų užimamas plotas sumažėjo iki 4,3 milijonų kvadratinų kilometrų, kai 2006-aisiais metais šis plotas sudarė maždaug 5,7 milijonų kvadratinų kilometrų, t.y. 1,4 milijonų kilometrų mažiau ir apie pusę tiek, kiek

¹¹¹ Arctic: Arctic Climate Impact Assessment (ACIA), <https://www.amap.no/documents/doc/arctic-arctic-climate-impact-assessment/796>, [žiūrėta 2016-08-04];

¹¹² Arctic Council meeting of Senior Arctic Officials, Tromsø, Norway, 12-13 April 2007, Norway: Arctic Council Secretariat;

¹¹³ Meeting of Senior Arctic Officials Final Report From The Meeting 19 February 2009, Copenhagen, Denmark. Tromsø, Norway: Arctic Council.

¹¹⁴ Ten pat;

¹¹⁵ Meeting of Senior Arctic Officials Final Report, 23-24 April 2008, Svolvær, Norway. Tromsø, Norway: Arctic Council;

¹¹⁶ Meeting of Senior Arctic Officials Final Report, 2008, Kautokeino, Norway. Tromsø, Norway: Arctic Council;

buvo 1950-aisiais.¹¹⁷ Ši situacija akivaizdžiai parodo pagrįstą Arkties regiono susirūpinimą dėl gamtosaugos bei ekonominių veikėjų interesą dėl atsiveriančių naujų jūros sričių bei kelių. Būtent 2007-ųjų metų vasarą šiaurės vakarų jūrų kelias buvo be ledo visą vasaros laikotarpį, kas suteikė laisvą praėjimą sezono metu iš Azijos į rytinę Kanados dalį bei JAV.¹¹⁸ Šis maršrutas palyginus su maršrutu per Panamos kanalą yra 7000 km trumpesnis.

Todėl analizuojant šio laikotarpio Arkties Tarybos ataskaitinius dokumentus, išryškėja ir ankstesniame laikotarpyje reikšmingos tendencijos – gamtosauga, pervežimai jūriniais keliais, vietinių gyventojų ir kultūros išsaugojimas, klimato kaita, tačiau daug dėmesio skiriama Arkties Tarybos efektyvumo/veiksmingumo skatinimui, bendradarbiavimo tarp regiono organizacijų skatinimo programoms bei tvarios plėtros strategijoms.¹¹⁹ Gairės, vyraujančios Arkties Tarybos dokumentuose parodo tam tikrą pokytį, kai nuo egzistuojančių regiono problemų aptarimo, Arkties Taryba pereina prie tarpusavio ryšių tarp organizacijų bei bendrų sąsajų tarp valstybių narių kūrimo. Iš to galima daryti išvadą, jog Arkties režime ieškoma naujų pasirinkimų, t.y. nusistovėjusių normų bei įprastų elgesio modelių visumoje, siekiama atrasti tas sąsajas tarp veikėjų ir/arba objektų, kurios padėtų išspręsti regiono problemas ir leistų režimui veiksmingai egzistuoti. Tikėtina, kad tam įtakos turi tiek valstybių interesai, tiek naujų organizacijų bandymas įsitraukti į regiono veiklą.

2008-aisiais metais konferencijoje dėl Arkties vandenyno penkios Arkties valstybės nusprendė, jog nėra poreikio formuoti visapusiško tarptautinio naujojo teisinio režimo Arkties regionui.¹²⁰ Pagrindinis argumentas šiam sprendimui buvo tuo metu galiojančios tvarkos adekvatumas, reguliuojant galimas pretenzijas arba konfliktus. Šios konferencijos metu buvo priimta Ilulissat deklaracija, kuri tapo pirmuoju oficialiu politiniu aktu tarp Arkties pakrančių valstybių.¹²¹ Po deklaracijos priėmimo kilo itin daug diskusijų dėl privalomojo deklaracijos taikymo valstybėms narėms. Tuo laikotarpiu John B. Bellinger pristatė JAV valstybės sekretorės poziciją, jog įpareigojanti Arkties

¹¹⁷ „Arctic Sea Ice News Fall 2006“, <http://nsidc.org/arcticseaicenews/2006/10/arctic-sea-ice-news-fall-2006/>, [žiūrėta 2016-08-04];

¹¹⁸ Ten pat;

¹¹⁹ Arctic Council, Older Events, Meetings Overview;

¹²⁰ Linda Nowlan;

¹²¹ Ten pat;

sutartis nereikalinga ir netinkama, kadangi jau ir taip galioja tarptautinės normos, teritorijos padalintos, o sprendimų priėmimo procedūros aiškios.¹²² Tačiau šiuo atveju svarbu paminėti, kad Arkties institucinėje sąrangoje karinio pobūdžio klausimai yra už institucijų ribų. Dėl šios priežasties veikiančios tarybos neapima viso spektro sričių bei probleminių klausimų. Probleminių aspektų galima išvelgti atskirų valstybių sprendimuose. Pavyzdžiui, analizuojant Rusijos atvejį, jau minėtas valstybės sprendimas ekspedicijos metu iškelti nacionalinę vėliavą Šiaurės ašigalio jūros dugne, sukėlė skirtingų diskusijų lauką apie tai, jog tuo metu buvo ne XV amžius ir nebuvo leistina žymėtis savo teritoriją, dėlįojant nacionalines vėliavas.¹²³ Tuomet 2007 metais Rusija pristabdė savo dalyvavimą susitarime dėl ginkluotų pajėgumų Europoje.¹²⁴ Šio susitarimo dėka 1990 m. Rusijos Europoje esantys kariniai pajėgumai buvo atitraukti nuo išorinių sienų. Papildomai 2008 metų rugsėį prezidentas Dmitrijus Medvedevas paragino kuo greičiau įforminti sienas Arkytyje, o Rusijos Saugumo tarybos sekretorius patikslino, kad Maskva pretenduoja į 18 proc. Arkties vandenyno dugno.¹²⁵ 2009 metais Rusija atskleidė planus dislokuoti savo karines pajėgas patruliavimui Arkties regione, siekiant apsaugoti savo interesus.¹²⁶ Rusija šiame laikotarpyje tarsi kristalيزuoja ilgalaikio laikotarpio interesus regione.

Jungtinės Amerikos Valstijos lygiagrečiai taip pat ėmėsi aktyvių veiksmų regione, ypač dvišaliuose santykiuose su kitomis Arkties regiono politinėmis jėgomis, pavyzdžiui su Kanada. Nuo 2007-ųjų metų JAV itin daug dėmesio skyrė atominė energija varomųjų povandeninių laivų išbandymui, t.y. nuolat atnaujinant bei modernizuojant įrangą, reguliariai, kas dvejus metus JAV atliko jų bandymus Arkties vandenyse.¹²⁷ 2008-aisiais metais susitikimo Sietle su Kanada metu, buvo susitarta dėl apsikeitimo informacija apie turimus valstybių ledlaužių pajėgumus bei laivų statybos planus.¹²⁸ Šiame susitarime itin suinteresuota JAV pusė, kadangi Kanados turi ledlaužių pajėgumai viršija JAV skaičius

¹²² John B. Bellinger, „*Treaty on Ice*“, 2008, <
<http://www.nytimes.com/2008/06/23/opinion/23bellinger.html>>, [žiūrėta 2017-03-09];

¹²³ Александр Ковалев, „МЕЖДУНАРОДНО_ПРАВОВОЙ РЕЖИМ АРКТИКИ И ИНТЕРЕСЫ РОССИИ“, ИНДЕКС БЕЗОПАСНОСТИ № 3_4 (90_91), Том 15

¹²⁴ Ten pat;

¹²⁵ Ten pat;

¹²⁶ Yu.F. Lukin;

¹²⁷ Alexander Proelss, Till Müller;

¹²⁸ „*How Many Polar Icebreakers Does the U.S. Need?*“, 2008,
http://benmuse.typepad.com/arctic_economics/2008/04/us-ice-breaking.html, [žiūrėta 2016-05-03];

maždaug tris kartus.¹²⁹ Šiuo atveju, JAV kaip politinė galia kūrė glaudaus bendradarbiavimo tinklą tiek su pavienėmis valstybėmis, tiek su aljansais, pavyzdžiui, NATO, kadangi tai buvo reikšminga JAV nacionaliniam saugumui, sprendžiant regiono šalių pretenzijas dėl teritorinių ar ekonominių aspektų regione. Taip pat tai suteikė JAV galimybę nebūti įtrauktai į politinius konfliktus regione tais klausimais, kurie jai buvo neaktualūs. Remiantis 2009-ųjų JAV nacionalinio saugumo direktyva, galima pastebėti, jog itin dažnai buvo akcentuojamas prieinamumas prie Arkties vandenyno ir iš to sekančių grėsmių potencialas¹³⁰, kas parodo skirtingų sričių sugrėsminimą.

Turint omenyje Norvegijos interesus Arktuje, jie paremti labai panašia logika kaip ir kitų Arkties valstybių, tačiau nagrinėjamu laikotarpiu itin akivaizdūs valstybės siekiai persiorientuoti karinėje srityje, arčiau Arkties regiono. Todėl 2009-aisiais rugsėjo mėn. Norvegija tapo pirmąją Arkties valstybe savo karinių operacijų būstinės centrą perkėlus iš Jatta pietų Norvegijoje maždaug 1000 mylių į Šiaurę iki Reitan, prie Bodø.¹³¹ Pažymėtina, jog būtent Bodo įsikūrusi pagrindinė Norvegijos oro pajėgų bazė. Iš viso, Norvegija poliariniame rate turi 13 karinių bazių. Nors Norvegija užima vakarų valstybių pusę, Rusiją ji įvardino kaip pagrindinę partnerę, ypač dalinantis Barenco jūrą. Papildomai šiuo laikotarpiu Norvegija pirmoji patvirtino savo kontinentinio šelfo ribas, 2006-aisiais metais pateikus paraišką JT Komisijai ir gavus leidimą padidinti savo teritoriją 235 tūkst. kv. Jūros teritorijos.¹³²

Tuo tarpu Danija, nors didžiąją dėmesio dalį ir skirdama Grenlandijai, nuo 2008-ųjų metų pradžios susikoncentravo į saugumo politikos kūrimą Arkties regionui iš Danijos perspektyvos, kuriant pagrindą karinio ir energetinio saugumo vertinimui.¹³³ Danija Arkties regioną tuo metu vertino kaip mažų įtampų regioną arba konfliktų šaltinį, todėl šalies misija – maksimaliai sumažinti, kylančias įtampas, iš ko sekė Danijos parlamento sprendimas iki 2014-ųjų metų sukurti Danijos Arkties karines pajėgas.¹³⁴

¹²⁹ Ten pat;

¹³⁰ „National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive“, 2009, <<https://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-66.htm>>, [žiūrėta 2017-04-09];

¹³¹ Wilfrid William John Greaves;

¹³² А.В. Загорский;

¹³³ Ernie Regehr, Anni-Claudine Buelles;

¹³⁴ Ten pat;

Danija pasisako už Arkties Tarybos organizacijos stiprinimą regione bei daugiaformatį bendradarbiavimą su kitomis organizacijomis – NATO ar ES.¹³⁵

Taip pat nagrinėjamo laikotarpio rėmuose savo Arkties politikos pagrindus pristatė ir Kanada dokumente „Šiaurinė Kanados strategija: mūsų šiaurė, mūsų paveldas, mūsų ateitis“.¹³⁶ Arktis Kanadai yra labiau simbolinis regionas, kuriame sukaupias Kanadai artimas paveldas bei gyvenę Kanados tautiečiai, taip pat regiono svarba naudojamosi rinkiminių kampanijų ar agitacijų metu. Taip nutiko 2006 metais, kai Kanados konservatoriai, nuolat kalbėdami apie Kanados sąsajas su Arkties regionu, laimėjo rinkimus.¹³⁷ Bendrai vertinant, Kanados interesai Arktyje buvo paremti aktualių problemų sprendimu, ekonominės naudos siekimu, teritoriniu usžitikrinimu bei Arkties regiono išsaugojimu, esant Kanados koordinavimui.

Nors Arkties regionas tiesiogiai nebuvo minimas konceptualiuose NATO dokumentuose, karinė aljanso veikla regione itin sustiprėjo 2006 metais. 2009-aisiais metais NATO buvo suteikta galimybė prisijungti prie Islandijoje vykusio Arkties saugumo susitikimo, analizuojančio Arkties apsaugos perspektyvas.¹³⁸ Pažymėtina, jog tuo metu tai nebuvo susiję su NATO vykdoma Arkties politika, tačiau NATO interesai regione numatė ilgalaikę perspektyvą. Aptariant regione egzistuojančią grėsmę dėl nuolat atsiveriančių Arkties kelių, NATO išreiškė savo interesus dėl ekonominių interesų, pretenzijų suvaldymo bei nuolatinio karinio buvimo regione.¹³⁹ Heritage Foundation ekspertai nurodė, kad nagrinėjamu laikotarpiu regione tarp valstybių NATO narių pasigendama vieningumo dėl to, koks vaidmuo turi būti suteiktas NATO aljansui.¹⁴⁰ Norvegija, kurios buvęs ministras pirmininkas, pasisakė už aktyvų NATO vaidmenį Arkties regione, sulaukė Kanados nepritario, kuri nenorinti, jog regiono veikloje

¹³⁵ Ernie Regehr, Anni-Claudine Buelles;

¹³⁶ „Canada’s Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our Future“, Ottawa, 2009, <http://www.northernstrategy.gc.ca/cns/cns-eng.asp>, [žiūrėta 2016-10-08];

¹³⁷ Canadian Annual Review of Politics and Public Affairs 2006, University of Toronto Press, Jun 28, 2013;

¹³⁸ Page Wilson, „Between a Rock and a Cold Place? NATO and the Arctic“, 2013, < <http://www.e-ir.info/author/page-wilson/>>, [žiūrėta 2016-10-08];

¹³⁹ Ten pat;

¹⁴⁰ Robert Czulda, Robert Łoś, „NATO Towards the Challenges of a Contemporary World“, International Relations Research Institute in Warsaw Department of Theory of Foreign and Security Policy, University of Lodz, 2013, < <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/3220/NATO%20Approach%20to%20Arctic%20Region.pdf?sequence=1>>, [žiūrėta 2017-04-09];

dalyvautų Arkties regionui nepriklausančios NATO valstybės narės. Norvegijos idėja paremta mini NATO aljanso sukūrimu su Danija, Islandija, Suomija ir Švedija, siekiant sutvirtinti gynybines pozicijas bei užsitikrinti saugumą.¹⁴¹ Ši idėja buvo itin aktyviai propoguojama iki pat 2010-ųjų. Vis dėlto ekspertai laikosi pozicijos, jog JAV kartu NATO sąjungininkais į bendrą veiklą turi įtraukti Suomiją bei Švediją – šalis, kurios nepriklauso NATO.¹⁴² Taip pat vyrauja kita perspektyva, skatinanti praplėsti ne Arktinių valstybių spektrą, įtraukiant Didžiąją Britaniją ir Baltijos regiono šalis.¹⁴³ Peržengiant laikotarpio rėmus, 2012-ais metais NATO vykdomose pratybos „Šaltasis atsakas“ buvo pripažintas karinių pajėgų naudojimo poreikis, siekiant blokuoti platų Arkties regiono grėsmių spektrą.¹⁴⁴ 2014-ųjų metų balandį Suomijos ministras pirmininkas J. Katainen pasisakė, jog Suomija ir Švedija turi įstoti į NATO, nors tokia pozicija sudėtingai gali būti palaikyta parlamente.

Iš tiesų laikotarpiu nuo 2007-ųjų iki 2009-ųjų metų sukrito daug lemtingų faktorių Arkties režimui: Arkties regiono pagrindinių valstybių interesų konceptualizavimas bei strategijų pristatymas, militarizacijos veiksnių suaktyvėjimas bei sukatyvėjusios diskusijos dėl klimato kaitos padarinių, kainų augimas energijos resursams ir kt. Šiuo laikotarpiu regiono valstybės buvo itin suinteresuotos regione egzistuojančių problemų sprendimu, kas lėmė ir režimo veiksmingumą. Nepriklausomai nuo visų kintamųjų egzistavimo, režimo veiksmingumas šiuo laikotarpiu buvo pakertamas atsiradusių militarizacijos procesų regione bei politinės galios išsiskaidymo tarp veikėjų ir naujų organizacijų bandymo įsitraukti į regiono veiklą. Kiekvienai iš valstybių laikantis savo interesų, kurie atitinkamai suformuoja elgesio modelius, siekiama koordinuoti savo pozicijas tik tais klausimais, suteikiančiais naudos. Todėl galima laikytis išvados, jog nors 2009-aisiais metais ir pradėdama žvalgytis naujo režimo formos, siekiant einamųjų problemų sprendimo, viena vertus taikstomasi su regioninio lygmens valdymu, kita vertus – siekiama savarankiškai sukurti poveikio svertus.

¹⁴¹ Robert Czulda, Robert Łoś;

¹⁴² Ten pat;

¹⁴³ Ten pat;

¹⁴⁴ Page Wilson;

2.4 2013-2015 m. laikotarpis

Ukrainos krizė – lūžinis taškas, suskirstantis įvykius iki krizės ir po jos. Tačiau analizuojant šį laikotarpį Arkties regione, pastebima labiau tęstinumo, o ne kardinalių pokyčių linija. Arkties valstybių, organizacijų bei ne regiono veikėjų sąsajos brėžia bendrą regiono režimo egzistavimo trajektoriją.

Arkties statusas nagrinėjamu laikotarpiu tapo itin reikšmingas. Arkties Tarybos darbotvarkėje buvo nagrinėjamas daug platesnis klausimų spektras, buvo įsteigtas pastovus sekretoriatas, prie Tarybos veiklos prisijungia ne Arkties regiono veikėjai, pavyzdžiui, Kinija.¹⁴⁵ Ukrainos krizės padariniai aiškiai atsispindėjo Arkties Tarybos veikloje. Tai iliustruoja valstybių veiksmai. Pavyzdžiui, Kanados ir JAV atstovai šiuo laikotarpiu praleido kelis tikslinių bei darbo grupių susitikimus Rusijoje, Rusijos užsienio reikalų ministras 2015 metais praleido Tarybos posėdį. Kanada atšaukė suplanuotą Arkties Tarybos renginį Otavoje, būgštaujant, jog renginyje dalyvaus Rusijos Federacijos oficialūs atstovai.¹⁴⁶

Šiuo laikotarpiu matosi ženklus šalių narių aktyvumo Arkties Taryboje sumažėjimas. Daugiausiai komentarų pateikė Kanada (30 komentarų), projektų rėmime lyderiaujančias pozicijas užėmė – Kanada (29 projektai), JAV (32 projektai), Norvegija (29 projektai) ir Rusija (21 projektas).¹⁴⁷ Rusijos aktyvumas sumažėjo maždaug per pusę, taip pat sumažėjo ir Rusijos delegacijos narių skaičius, tačiau padidėjo remiamų projektų skaičius. Nepriklausomai nuo vyraujančios įtampos tarp JAV ir Rusijos, Arkties Tarybos ribose šios dvi valstybės vis dėlto bendradarbiavo. Tai iliustruoja JAV suteiktas finansavimas aplinkosaugos projektams, kurie įgyvendinami Rusijos teritorijoje.¹⁴⁸ Taip pat Rusija rėmė vieną iš keturių projektų, kurie buvo vykdomi kartu su Kanada.¹⁴⁹ Nepaisant santykių atšalimo su vakarų valstybėmis, Rusija sukuria savo indėlį Arkties Tarybos veikloje.

¹⁴⁵ Kristian Søby Kristensen, Casper Sakstrup;

¹⁴⁶ Ten pat;

¹⁴⁷ Arctic Council SAO Meeting, Whitehorse, Canada, 4-5 March 2015, Final Report. Tromsø, Norway: Arctic Council;

¹⁴⁸ Arctic Council SAO Meeting, Yellowknife, Canada, 22-23 October 2014, Final Draft Report. Tromsø, Norway: Arctic Council;

¹⁴⁹ Ten pat;

Šio laikotarpio projektinių dokumentų pagrindą sudaro orientacija į gamtos saugos, taršos, vandenynų, ledynų problemas bei vietinių gyventojų apsaugą ir išlaikymą. Išliko tvarios plėtros projektai bei pradėta kalbėti apie Arkties viziją. Pavyzdžiui, 2013-aisiais metais vykusiam pasitarime Švedijoje, nurodoma, jog Arkties regione, koordinuojant aukšto lygio forumui – Arkties Tarybai, sukurtas unikalaus tarptautinio bendradarbiavimo pavyzdys.¹⁵⁰ Sukurti ryšiai tarp valstybių bei organizacijų paremti abipusiu supratimu, pasitikėjimu, bendru rūpesčiu ir teisiškai privalomais susitarimais, kas ateityje, tikėtina, padės sukurti stiprų, taikų, saugų, klestintį regioną.¹⁵¹ Tai parodo, jog valstybėms veikiant Arkties režimo ribose, sukurta sistema buvo priimtina, sprendžiant bendro pobūdžio problemas ar klausimus.

Nagrinėjamu laikotarpiu Arkties Taryboje buvo patvirtinti du tarptautiniai sutarimai dėl gelbėjimo operacijų Arktuje ir naftos išsipilimo likvidacijos regione.¹⁵² Būtent šie susitarimai puikiai atskleidžia Arkties valstybių norą įtvirtinti visiems priimtinas normas ir procesų principus, kurie lemtų atitinkamų elgesio modelių veikimą. Nėra abejonų, jog Arktis jau nebus uždaryta nuo tarptautinės bendruomenės ir naujai atsirandančių regiono veikėjų, todėl nepriklausomai nuo turimų valstybių įpročių, parankiau priimti naujų normų įtvirtinimą. Šiuo atveju, režimo veiksmingumą atskleidžia ir sprendimo priėmimo procedūra, kai konsensu priimti susitarimai iškart pradeda veikimą. Bet kokių atveju, Arkties Tarybos veikla paremta laisvesnės formos regioniniu valdymu, palyginus su Europos Sąjunga. Arkties Tarybos darbotvarkėje nėra įtraukiami tarptautinės politikos klausimai, valstybės narės nerengia atvirų diskusijų dėl karinio saugumo ir neparodo noro įsipareigoti daugiašalio bendradarbiavimo formatu šioje srityje¹⁵³, nors regiono militarizacijos procesai įgavo pagreitį.

Nagrinėjant procesus Arkties regione, itin svarbus ir bendras kontekstas, kuriame veikia pagrindiniai regiono veikėjai. Todėl Rusijos siekis gauti priėjimą prie karinių

¹⁵⁰ Arctic Council, Older Events, Meetings Overview;

¹⁵¹ Ten pat;

¹⁵² Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic, Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic, Arctic council, <http://www.arctic-council.org/index.php/en/our-work/agreements>, [žiūrėta 2017-05-01];

¹⁵³ Dr. Cécile Pelaudeix, „What is “Arctic Governance”? A Critical Assessment of the Diverse Meanings of “Arctic Governance”“, The Yearbook of Polar Law VI, 2015, p. 398–426, <http://pure.au.dk/portal/files/85629860/Pelaudeix_2015_What_is_Arctic_governance_.pdf>, [žiūrėta 2017-04-29];

jūrinių bazių Ukrainoje, revoliucija Ukrainoje, V. Janukovyčiaus nuvertimas ir Krymo atskirtis lėmė ir galios persiskirstymą Arkties regione. JAV ir Europos Sąjunga nuo pat krizės pradžios aktyviai palaikė Ukrainą, todėl po to sekė sankcijų paketo paskelbimas Rusijai. Šių sankcijų rezultatas – Rusijos ekonomika perėjo į recesijos etapą.¹⁵⁴ Didžiosios JAV bei Europos korporacijos tokios kaip BP, Total, Shell, Statoil, ExxonMobil bendradarbiavusios su Rusijos įmonėmis Arkties šelfe, nutraukė arba ženkliai apribojo bendravimą,¹⁵⁵ kas lėmė didelius finansinius praradimus. Tačiau nepriklausomai nuo to Rusija ieškojo būdų sukurti naujas normas ir paveikti tuometinį politinį pasiskirstymą Arktuje. Kaip nurodoma informaciniame pranešime, „Rosneft“ vadovui, gavus V. Putino nurodymą, Arkties regiono gelmėse naujausia technologija buvo pragręžtas siauriausias naftos gręžinys "Centrinė Olginskaya-1".¹⁵⁶ Šiuo atveju buvo ieškoma naftos gręžinio, kuris užtikrintų Rusiją naftos resursais maždaug ketvirtadaliu tuo, kas išgaunama šiandien. Rusija metė iššūkį šalčiui ir ledynams. Aprašytu atveju sankcijos Rusijai sukėlė tik trumpalaikių sunkumų, tačiau atvėrė perspektyvas naujo Arkties įvaizdžio sukūrimui. Dėl šios priežasties pilnavertė režimo struktūra įtraukia į save ir sankcijų suvokimo konceptą. Sankcijų vaidmuo kaip atsakomybės mechanizmas už režimo pažeidimą itin reikšmingas ateities konfliktų prevencijai užtikrinti.

Pažymėtina, jog iki Ukrainos krizės Arkties valstybės glaudžiai bendradarbiavo ir karinėje srityje. Pavyzdžiui, buvo vykdomos trijų šalių karinės pratybos Northern Eagle, dalyvaujant JAV, Rusijai ir Norvegijai¹⁵⁷ bei FRUKUS kariniai mokymai, dalyvaujant Prancūzijai, Rusijai, JAV ir Didžiąjai Britanijai.¹⁵⁸ Tačiau po Ukrainos įvykių abiejų pratybų buvo sustabdytos neribotam terminui. Tęsiant karinę temą, svarbūs ir kiekvienos iš valstybių sprendimai. 2011-aisiais metais Rusija paskelbė Arkties brigados steigimą apie 10 kilometrų nuo Rusijos-Norvegijos sienos.¹⁵⁹ Šios brigados tikslas –

¹⁵⁴ Kristian Søby Kristensen, Casper Sakstrup;

¹⁵⁵ Ten pat;

¹⁵⁶ «Арктика против санкций: Россия осваивает самое северное месторождение», 2017-04-22, <http://stockinfocus.ru/2017/04/22/arktika-protiv-sankcij-rossiya-osvaivaet-samoe-severnoe-mestorozhdenie/>, [žiūrėta 2017-04-23];

¹⁵⁷ Trude Pettersen, „USA cancels joint exercises with Russia“, 2014, <<http://barentsobserver.com/en/security/2014/03/usa-cancels-joint-exercises-russia-05-03>>, [žiūrėta 2017-04-22];

¹⁵⁸ Ten pat;

¹⁵⁹ Valeriy P. Zhuravel;

subalansuoti padėtį regione bei prisitaikant prie Arkties regiono karinių sąlygų. Taip pat buvo svarstymų dėl brigados tapimo Šiaurės laivyno dalimi. 2014-aisiais Rusija vykdė karines jūrų pratybas, kurių metu buvo išbandyti Arkties laivyno pajėgumai.¹⁶⁰ Pasak Šiaurės laivymo vado admirolo Vladimir Korolyov, pratybų tikslas buvo išbandyti įrangą, pristatyti personalą ir taktines grupes, kurios ketina įgyvendinti nuolatinę karinę tarnybą regione.¹⁶¹ Įdomu tai, jog atlikus Arkties regiono valstybių gyventojų apklausą, pastebėtina, jog pakankamai didelis skaičius atsitiktinai pasirinktų respondentų pasisakė už karinio saugumo klausimų įtraukimą į Arkties Tarybos darbotvarkę ir taikiu regionui metu.¹⁶² Tačiau Arkties valstybės neišreiškia susidomėjimo šia perspektyva, suteikiant prioritetą bendradarbiavimui nekarinėse srityse.

Šiuo metu Arkties Taryboje stebėtojų statusą turi Kinija, Indija, Japonija, Šiaurės Korėja ir Singapūras.¹⁶³ Ekspertai nurodo, jog interesus Arkties regione šioms valstybėms lėmė naudingosios iškasenos, jūrų keliai bei mokslinių tyrimų poreikis. Pavyzdžiui, šiaurės rytų maršrutas palei Rusijos pakrantes tampa alternatyva perpildytiems Panamos bei Sueco kanalams, sutrumpina prekių perplukdymą maždaug 2 savaitėmis bei leidžia plaukti bet kokio projekto bei poslinkio laivams.¹⁶⁴ Azijos regiono valstybėms labai tikslingai bei ilgam įsiterpia į Arkties regiono veiklą. Todėl Rusija, būdama didi regiono galia, turėjo tinkamai pasinaudoti šia situacija. Kaip Arkties forume nurodė ir V. Putinas, Rusija, užimdama beveik trečdalį Arkties regiono teritorijos, pripažįsta ypatingą atsakomybę.¹⁶⁵ Atsiradus naujiems veikėjams, Rusija suinteresuota atitinkamai padalinti jų interesus bei maksimaliai suteikti galimybių veikti, pasiduodant Rusijos lyderystei. Kinija siekė internacionalizuoti Arkties regioną ir tokiu būdu apriboti Arkties valstybių teisę, sprendžiant klausimą dėl kitų valstybių išreiškiamo (ne)palankumo Rusijai.¹⁶⁶ Tai autoriai nurodo, kaip vieną iš Kinijos strategijos tikslų.

¹⁶⁰ Alexander Sergunin & Valery Konyshev, „Russian Military Activities in the Arctic: Myths & Realities“, Arctic Yearbook, < <http://www.arcticyearbook.com/commentaries2015/156-russian-military-activities-in-the-arctic-myths-realities>>, [žiūrėta 201-05-03];

¹⁶¹ Ten pat;

¹⁶² Ten pat;

¹⁶³ «Азиатский Север. Что нужно новым игрокам в Арктике», 2015-04-13, <https://lenta.ru/articles/2015/04/10/arctic/>, [žiūrėta 2017-04-23];

¹⁶⁴ Ten pat;

¹⁶⁵ «Путин: Россия осознает свою особую ответственность за развитие Арктики», <https://ria.ru/economy/20170330/1491122876.html>, [žiūrėta 2017-05-03];

¹⁶⁶ Marc Lanteigne;

Indija sankcijų kontekste taip pat gavo galimybę tapti Rusijos partnere Arkties naftos ir dujų projektuose.¹⁶⁷ 2014 metų gruodį Rusija su Indija pasirašė kelis susitarimus. Nors susitarimai nesuteikia Indijai galimybės dalyvauti naudingųjų išteklių gavyboje Arkties regione, jie sustiprina Indijos pozicijas Arkties Taryboje bei regione.¹⁶⁸ Papildomai susitarimuose išreiškiamas suinteresuotumas šiaurės-pietų transporto koridoriumi. Būtent šis kelias turi padidinti prekybos tarp šalių efektyvumą, mažinant transportavimo kaštus bei pergabenimo laiką.

Šiuo atveju gebėjimas monopoliškai dominuoti tarptautinėse ekonominių bei politinių santykių struktūrose atskleidžia pagrindinį režimo veikėją. Todėl pagrindinio veikėjo susilpnėjimas arba sustiprėjimas tiesiogiai koreliuoja su režimo efektyviu egzistavimu bei galimu režimo sužlugimu. Dominuojančio veikėjo misija neapbrėžiama tik taisyklių sistemos internacionalizavimu ar elgesio modelių įtvirtinimu bei jų laikymosi, bet ir gebėjimu prisiimti kaštus ir išlaidas už režimo išlaikymą. Pasikeitimai Arkties sistemoje po Ukrainos krizės atskleidė visišką Rusijos nepritarimą esamam režimui.¹⁶⁹ Tačiau reikėtų turėti omenyje Arkties regiono konfliktų įvairiapusiškumą bei hegemoninio veikėjo nebuvimą. Arkties regione galioja asimetriškumo ir nelygiavertiškumo principai, todėl šiuo atveju nėra reikalingas hegemoninis veikėjas, nes režimas suteikia valdžios kompleksiskumą bei tikslų legitimizaciją.

Nuolat didėjantis/platėjantis Arkties problemų spektras automatiškai reikalauja skirtingų sričių tarptautinio-teisinio reguliavimo institucionalizavimo, kas atitinkamai lemia ir tarptautinio režimo pokytį. Sistemos plėtra numato tarpvalstybinių susitarimų, naujų viršvalstybinių reguliuojančių struktūrų atsiradimą, taip pat specialių reguliavimo mechanizmų formavimą bei pritaikymą. Tai ypač aktualu Arktuje, kur daugiašalis sprendimų priėmimas vykdomas bendru sutarimu ir dažnai būna neprivalomas. Šiuo atveju situacija po Ukrainos krizės paremta pasikeitusia valstybių pasitikėjimo bei veiklos skaidrumo nuostata Rusijos atžvilgiu.¹⁷⁰ Būtent standartizuotos taisyklės su numatytu atsakomuoju mechanizmu, jas pažeidus bei dalinimo informacija ir lūkesčiais mechanizmas, ne tik suteiktų veiksmingumo Arkties režimui, bet ir vienašales neteisėtų

¹⁶⁷ Kabir Taneja, „China and India go Arctic“, 2015, <<http://www.politico.eu/article/china-and-india-go-arctic-sanctions-gas-oil-exploration-1ng/>>, [žiūrėta 201-04-28];

¹⁶⁸ Ten pat;

¹⁶⁹ T. Koivurova, D. Vanderzwaag;

¹⁷⁰ Alexander Proelss, Till Müller;

ketinimų galimybes regiono valstybėms. Vis dėlto valstybių bendradarbiavimas ties įprastų problemų sprendimų ir tų sprendimų efektyviniu išliko ir šiuo laikotarpiu.

3. ARKTIES REŽIMO (NE)VEIKIMO PADARINIAI

2016-aisiais metais Arkties Taryba paminėjo savo veiklos dvidešimtmetį. Per visą šį laikotarpį Arkties regione įsitvirtino tam tikrų procesų, normų, principų bei elgesio modelių visuma, kuri kuria pagrindą Arkties režimo įsitvirtinimui bei veiksmingumui, t.y. regiono reguliavimas bei valdymas paremtas optimalaus balanso paieška tarp nacionalinio, regioninio bei tarptautinio valstybių bendradarbiavimo lygmenų. Tačiau Arkties režimo egzistavimas, nepriklausomai nuo veiksmingumo vertinimo, kelia eilę klausimų, susijusių su režimo kuriamais padariniais Arkties regione. Koks Arkties valstybių bei kitų veikėjų balansas ir atsakomybės regione? Ar gali ne Arkties regiono valstybės dalyvauti Arkties valdyme? Jeigu taip, kokiomis sąlygomis? Ar visų regiono veikėjų įtraukimas į tarptautinių ir regioninių susitarimų priėmimą turėtų įtakos režimo veiksmingumui regione? Ar, vis dėlto, regiono reguliavimas ir valdymas turi būti suteiktas tik penkioms pagrindinėms arba aštuonioms Arkties Tarybos valstybėms narėms? Kuo remiantis prasideda ir pasibaigia suverenių valstybių teisės Arkties regione? Ar sutelkus politinę galią bei monopoliją pagrindinių Arkties valstybių galioje, Arkties režimas taptų neveiksmingas? Ar galima Arkties režimo transformacija dabartinių regiono iššūkių kontekste? Visi šie klausimai bei nemaža dalis kitų klausimų kelia diskusijas dėl praktinių sprendimų būtinumo, plečiant tarptautinio reguliavimo spektrą Arkties regione. Įsivaizduojama, jog Arktuje reikalingas išskirtinio formato tarptautinis režimas, užtikrinantis veikėjų atsakomybę išspręsti probleminius aspektus skirtingose srityse.¹⁷¹ Šio darbo rėmuose yra aptariami iššūkiai ekonominėje, karinėje bei aplinkosaugos srityse. Todėl šioje darbo dalyje itin svarbu įvertinti padarinius bei situacijos pokytį, Arkties režimui sėkmingai veikiant arba neveikiant jau minėtose trijose srityse. Turint omenyje bendrą Arkties valstybių siekį išsaugoti Arkties regioną bei eliminuoti jam kylančias grėsmes.

Nuo pat 1970-ųjų, kai Arktis tapo mokslinių ekspedicijų objektu skirtingų sričių mokslininkų (geologijos, biologijos, chemijos, fizinės okeonografijos ir kt.¹⁷²), regione pradėta vystyti atskira ir nuosekli aplinkosaugos ir gamtosaugos politika. Šioje srityje

¹⁷¹ Timo Koivurova;

¹⁷² USGS;

išskirtinis ir veiksmingas valdymo režimas lėmė tarpvalstybinių ryšių susikūrimą bei laipsnišką srities problemų išsprendimą. Suprantama, jog tiek pagrindinės Arkties valstybės, tiek ne šio regiono valstybės ir organizacijos, turėdamos konkrečių interesų, aktyvina savo veiklą ir į savo darbotvarkes įtraukia specifinius ir ambicingus tikslus dėl saugumo užtikrinimo laivininkystėje, paieškos ir gelbėjimo jūroje, gamtos saugos monitoringo, grėsmingų veiksnių šalinimo ekstremaliose situacijose.¹⁷³ Suprantama, jog veiksmingam bei moderniam minėtų užduočių sprendimui reikalingas Arkties veikėjų bendradarbiavimas.

Vis dėlto, Arkties aplinkosaugos procesų suinteresuotumą didžiąja dalimi lemia už to slypintis regiono valstybių interesas gauti priėjimą prie naudingųjų gamtinių išteklių, tokiu būdu užsitikrinant naudą ilgalaikėje perspektyvoje. Kaip jau minėta ankstesnėse darbo dalyse, tokios pozicijos laikosi ir dauguma ekspertų, kai suinteresuotumą šia sritimi atskleidžia ne tik Arkties regiono veikėjai, bet ir priėjimo prie Arkties regiono neturinčios valstybės bei organizacijos.¹⁷⁴ Žinoma, šiuo pagrindu nereikėtų tikėtis karinio konflikto regione, tačiau minėtas suinteresuotumas turi įtakos valstybių tarpusavio prieštaravimams dėl Arktijoje užimamų teritorijų. Iš tiesų, dauguma angliavandenilio ar gamtinių dujų išteklių sutelktos Arkties šelfo pakrantės zonose.¹⁷⁵ Todėl dabartiniai Arkties valstybių nesutarimai dėl teritorinių zonų paremti ilgalaikės perspektyvos interesu turėti galimybę išgauti tuos gamtinius resursus, kurie šiuo metu yra neprieinamose Arkties vandenyno vietovėse, t.y. išskirtinėse ekonominėse Arkties jūros zonose, kur pakrantės valstybių valdymas šiuo metu nėra galutinai patvirtintas. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog Rusija ir Norvegija 2010-aisiais metais sudarė tarpusavio susitarimą dėl kontinentinio Arkties šelfo ribų Barenco jūroje, remiantis JT Komisijos rekomendacija.¹⁷⁶ Ši teigiama Arkties regiono patirtis sprendžiant teritorinius nesutarimus tarp valstybių ir valstybių pageidavimą padidinti valdomos teritorijos ribas, iliustruoja, jog Komisijos rekomendacijos pagrindu buvo priimtas valstybių tarpusavio

¹⁷³ Annika E. Nilsson, Gunhild Hoogensen, Heather Nicol, „*Transforming theoretical tensions into new analytical tools: Lessons from the Arctic*“, Stockholm September 9-10, 2010;

¹⁷⁴ Marc Lanteigne;

¹⁷⁵ Klaus Dodds, „*A Polar Mediterranean? Accessibility, Resources and Sovereignty in the Arctic Ocean*“, Global Policy Volume 1 . Issue 3 ;

¹⁷⁶ „*Evolution of Arctic Territorial Claims and Agreements: A Timeline (1903-Present)*“, Stimson Centre, <https://www.stimson.org/content/evolution-arctic-territorial-claims-and-agreements-timeline-1903-present>, [žiūrėta 2017-05-12];

sutarimas. Šiuo atveju tokio pobūdžio nesutarimas galėjo būti išspręstas ir pavieniais valstybių veiksmais, pritaikant karinius pajėgumus. Tačiau veiksmingai veikiant Arkties režimui, pirmenybė buvo suteikta suinteresuotų valstybių tarpusavio deryboms. Turint omenyje Arkties regiono kontekstą, teritorijos didinimas, priskiriant teises į vandenyno dugno dalį, labiau simbolinis aktas, kuris atskleidžia ne tik regione dominuojančius veikėjus, bet ir parodo veikėjų veikimo principus ir taikomus elgesio modelius.

Kalbant apie karinę sritį, šiuo metu pastebima tendencija, kad Arkties valstybės naujai investuoja į Arkties karinius pajėgumus ir infrastruktūrą. Po to seka atitinkamas valstybių reagavimo momentas, kai į vienos iš valstybių karinių pajėgumų padidėjimą atsakoma tuo pačiu. Taip pat valstybės kelia diskusijas dėl valstybių suvereniteto užtikrinimo regione. Vertinant Arkties valstybių sprendimus po 2015-ųjų metų, reikšminga paminėti Kanados ketinimą atnaujinti patruliavimo sistemą valstybės Arkties teritorijoje bei siekį suformuoti specialų karinį padalinį iš 500 karinių specialistų Kanados suvereniteto užtikrinimui Arktuje.¹⁷⁷ Itin panašų atsaką pateikė ir Norvegija, Danija, remdamasi 2009-aisiais metais valstybės gynybos perspektyva¹⁷⁸ bei Rusija, komunikuodama apie karinių pajėgumų būtinumą, vykdant objektų saugojimo, gelbėjimo ir (arba) avarijų padarinių likvidavimo procesus.¹⁷⁹ Itin akivaizdu tai, jog šiuo metu daugelis Arkties regiono politikos klausimų priimami per valstybių saugumo prizmę, kadangi pirmiausia siekiama apsaugoti valstybės teritorinį vientisumą bei suverenitetą prieš menamą arba numanomą regiono priešą. Pavyzdžiui, nuo šių metų gegužės 22 dienos iki šių metų birželio 2 dienos vyks karinės oro pratybos „Arkties iššūkis“ (angl. *Arctic Challenge Exercise, ACE-2017*). Šios pratybos ekspertų įvardijamos kaip vienos didžiausių Europoje – pratybų metu bus suburta daugiau nei 100 orlaivių ir daugiau nei 1 tūkstantis karių iš 12 šalių.¹⁸⁰ Pratybose dalyvaus NATO karinio aljanso valstybės narės: Belgija, Jungtinė Karalystė, Vokietija, Ispanija, Kanada, Olandija, Norvegija, JAV ir Prancūzija, taip pat valstybės, pasirašiusios bendradarbiavimo programą „Partnerystė taikos labui“ – Suomija, Švedija ir

¹⁷⁷ Ernie Regehr, Anni-Claudine Buelles;

¹⁷⁸ Ten pat;

¹⁷⁹ Ten pat;

¹⁸⁰ „The third biennial Arctic Challenge Exercise“, <https://forsvaret.no/en/press/the-third-biennial-arctic-challenge-exercise>, [žiūrėta 2017-05-09];

Šveicarija.¹⁸¹ Tarptautinė koalicija bazuosis Norvegijos, Švedijos ir Sumojos (tik 146 kilometrai nuo Rusijos sienos) karinėse oro bazėse. Šis įvykis – puikus pavyzdys to, jog ir karinėje srityje, tam tikru aspektu įtraukiami ne Arkties regiono veikėjai. Tačiau šiuo atveju Arkties režimo veiksmingumas visiškai minimizuojamas. Pirmiausia, reikšminga paminėti tai, jog Arkties organizacijos, o svarbiausia jų – Arkties Taryba, neįtraukia į savo darbotvarkę valstybių santykių reguliavimo karinio saugumo srityje. Antra, Arkties regiono kariniame sektoriuje valstybių elgesio modeliai pagrįsti konkurencijos samprata, kuri įprasmina valstybių poreikį didinti jau turimus karinius pajėgumus.¹⁸² Tačiau šiuo atveju susikuria paradoksali situacija. Remiantis prieš tai pateiktu pavyzdžiu apie bendras dvylikos valstybių karines oro pratybas, galima pastebėti, jog bendradarbiavimas karinėje srityje vykdomas, tačiau ne viso regiono mastu ir neįtraukiant visų regiono veikėjų. Iš to galima daryti išvadą, jog Arkties režimas konkrečioje šioje srityje veiksmingas tik su tam tikromis išlygomis.

Vertinant Arkties veiksmingumo bei neveiksmingumo aspektus priklausomai nuo nagrinėjamos srities, svarbu įvertinti iš to sekančius padarinius situacijai visam Arkties regionui. Bendrąja prasme dabartinė bendradarbiavimo banga ir Arktuje pasiekti susitarimai, kuriais siekiama spręsti valdymo problemas, neša pozityvią žinią. Anksčiau dominavę Šaltojo karo prieštaravimai, susiję su pagrindinių ir periferinių valstybių interesais Arktuje, pakeičiami veiksmingu Arkties režimo veikimu nuo pat Arkties Tarybos įkūrimo momento aplinkosaugos srityje, aktyviais bandymais užsitikrinti režimo veikimą ekonominėje srityje ir režimo neveiksmingumu karinėje srityje. Todėl dabartinis laikotarpis gali būti įvardintas pereinamuoju, siekiant įtvirtinti nuoseklią bei konkrečią Arkties režimo koncepciją, kuri bendradarbiavimą ir režimo veiksmingumą perkeltų į kitą lygmenį.

Vis dėlto, atsispiriant nuo Arkties režimo veiksmingumo dominavimo, omenyje reikėtų turėti ir kitokią perspektyvą, kai Arkties režimo veiksmingumo pagrindu karinė ir ekonominė dimensijos bei aplinkosauga sutampa.¹⁸³ Iš to seka, kad trumpalaikis valstybių bendradarbiavimas bei režimo veiksmingumas gali būti nesuderinamas su ilgalaikė perspektyva. Todėl atitinkamai, siekiant trumpalaikių nacionalinių interesų, valstybės savarankiškai priima

¹⁸¹ Ten pat;

¹⁸² Александр Ковалев;

¹⁸³ Irina Zhilina, Vol. 8, no. 1 (2013), <

<http://skemman.is/en/stream/get/1946/14574/34624/1/security.pdf>>, [žiūrėta 2015-04-30];

sprendimą veikti. Bet kokių atvejų ir bet kokios situacijos susiklosčius, itin svarbu Arktyje išlaikyti dialogo koncepciją tarp regiono veikėjų, su Arktimi nesusijusių veikėjų, tarp organizacijų bei tarp organizacijų ir veikėjų bendrai. Būtent dialogas ir tarpusavio sąsajos gali būti prilyginamos veiksmingam Arkties režimo veikimui. Apie tai buvo diskutuota ir tarptautiniame Arkties forume, vykusiame šių metų kovo mėnesį Archangelske, Rusijoje. Šio forumo metu Islandija ragino konstruktyvų bendradarbiavimą, paremtą mokslinių tyrimų įžvalgomis bei rezultatais.¹⁸⁴ Rusija tuo tarpu ragina ieškoti universalių veiksmingų mechanizmų, kurių pagalba klausimus galima būtų spręsti ne tik Arkties regione.¹⁸⁵

Apibendrinant, galima teigti, jog nuo 1998-ųjų metų iki pat 2015-ųjų metų ir dabartinio momento, Arkties režimo veiksmingumas bei neveiksmingumas tam tikrose srityse atskleidė režimo ribotumus. Todėl vertinant Arkties valstybių interesų ir įvykių chaosą bei nuolat didėjančią ne regiono valstybių susidomėjimą Arktimi, reikalinga su dabartine institucine sąranga išlaikyti regioninio valdymo efektyvumą, tuo tarpu tarptautiniam reguliavimui suteikiant naują formą.

¹⁸⁴ „Arctic: Territory of Dialogue“, International Arctic Forum, 2017, <<http://forumarctica.ru/en/>>, [žiūrėta 2017-04-26];

¹⁸⁵ Ten pat;

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Dėmesys Arkties regionui jau dešimtmečius yra grindžiamas daugeliu veiksnių. Pirmiausia, klimato pokyčiai kuria naujas perspektyvas dėl gamtinių išteklių išgavimo, naujai atsiveriančių kelių bei laivybos galimybių.¹⁸⁶ Antra, rekordiškai aukštos gamtinių išteklių kainos, įsitvirtinusios pastarojo dešimtmečio antroje pusėje, sukuria konkurenciją dėl patekimo į išteklių išgavimo vietas, kurių gausu Arktyje. Ypač svarbios angliavandenilio ir gamtinių dujų atsargos.¹⁸⁷ Trečia, vyraujantis įsitikimas dėl Arktyje vyraujančio valdymo chaoso ir konfliktų tarp Arkties valstybių dėl jūrų ribų ir kontinentinio šelfo dalinimosi, lemia ir ne Arkties regiono veikėjų įsitraukimą.¹⁸⁸ Ketvirta, pastaruoju metu itin daug dėmesio sulaukiantis militarizacijos procesas regione, dažnos valstybių karinės pratybos, simbolis valstybių teritorijos ženklavimas (Rusijos vėliavos įsmeigimas Šiaurės ašigalio diapazone) bei karinių pajėgumų modernizavimas suteikia peno diskusijoms apie galimai kylantį Arkties konfliktą.¹⁸⁹ Lygiagrečiai išvardintiems interesams keliamos diskusijos dėl Arkties režimo vakuumo ir iš to sekančių pavienių valstybių veiksmų ir sprendimų, Arkties regiono perdarymo karinėmis priemonėmis, Arkties režimo žlugimo bei naujos valdymo formos kūrimo. Visas šis aktualių regiono problemų, diskusijų bei iššūkių kompleksas atskleidžia piešiamą Arkties regiono bendrą paveikslą. Tačiau detaliau panagrinėjus susiklosčiusias problematikas Arkties regione 1998–2000 metais, 2007–2009 metais bei 2013–2015 metais ekonominėje, aplinkosaugos bei karinėje srityje, galima pastebėti, kad dažnai diskusijose Arkties regiono įtampos itin dramatinizuojamos. Tiksliau tariant, daugeliu atveju regione kylančios problemos paklūsta racionaliam sprendimui Arkties režimo rėmuose. Tačiau pažymėtina, jog ne visais atvejais Arkties režimas kaip toks yra veiksmingas, kas lemia naujos Arkties paradigmos kūrimąsi.

Režimų teorijos koncepcija suteikia galimybes įvertinti režimo veiksmingumą. S.D. Krasner aprašyta teorija, O.Young ir kitų autorių patobulinta bei galutiniai išgryninta, režimų teorija numato normų, principų, valstybių lūkesčių, sprendimo procedūrų, politinės galios, egoistinių interesų, įpročių ir elgesio modelių susietumą tam

¹⁸⁶ A.E. Nilsson and T. Koivurova;

¹⁸⁷ Ten pat;

¹⁸⁸ John English;

¹⁸⁹ Ten pat;

tikroje srityje, sprendžian iškilusią problemą bei siekiant užsibrėžto tikslo. Būtent per problemos sprendimo mastą ir pasireiškia režimo veiksmingumas.

Pagrindine Arkties regiono problematiką atspindinčia organizacija galima įvardinti Arkties Tarybą. Arkties Taryba šiuo metu jau yra išgyvenusi 20 bendradarbiavimo, taikos ir iššūkių metų. Tam tikra prasme, tai Arkties regiono inovacija. Nors Arkties Taryba ir minkštosios teisės institucija, nepateikianti teisiškai privalomų įsipareigojimų savo nariams, ji sukuria platformą bendradarbiavimui bei skirtingo statuso (tiek regiono, tiek ne regiono valstybių ir kt.) veikėjų lūkesčių valdymo mechanizmą. Tai atskleidžia sėkmingas Arkties Tarybos procesų koordinavimas iki pat Ukrainos krizės. Po šio lemiamo lūžio, regiono mikroklimatas pasikeičia, koncentruojantis į karinių pajėgumų didinimą bei jų modernizavimą. Pažymėtina, jog jeigu kariniai ir saugumo klausimai bus įtraukti į Arkties Tarybos darbotvarkę, ar jeigu bus įsteigta Arkties Saugumo Taryba, regioninis bendradarbiavimas pagal esamą sistemą nebeįmanomas, kadangi Arkties režimo veiksmingumas paremtas regioninio lygmens susitarimais, sukurtais ryšiais, dialogu.

Nors Arktyje nėra rimtų, neišsprendžiamų konfliktų – nei teritorinių, nei kalbant apie priėjimą prie mineralinių ir (arba) biologinių išteklių, kurie galėtų būti ginkluotos konfrontacijos tarp valstybių priežastimi ir lemtų ginkluotų pajėgumų didinimo lenktynes regione, militarizacijos procesai turi įtakos kiekvienos iš valstybių egzistavimui regione. Tai iliustruoja Arkties valstybių nuolat atnaujinamos strategijos, kurių pagrindą sudaro valstybių interesų bei Arkties regiono vizijos identifikavimas, po to valstybės teritorinio vientisumo bei saugumo užtikrinimo koncepcija ir galiausiai valstybių sąsajos bei perspektyvos su kitais regiono veikėjais. Visa tai valstybės Arkties regiono ribose siekia įgyvendinti per Arkties režimą ir jo suteikiamus mechanizmus (institucijas, normas, sprendimo priėmimo procedūras ir kt.). Pažymėtina, kad ir čia pasireiškia Arkties regiono režimo ribotumas dėl minkštosios teisės kvaziteisinės kilmės, t.y. Arkties institucijų naudojami minkštosios teisės instrumentai neturi būtinos juridinės galios iš ko seka, jog ant šio pagrindo sudaryti susitarimai neįtraukia atsakomybės už susitarimo nutraukimą. Todėl šiuo atveju potencialių konfliktų perspektyvoje Arkties regionas tampa pažeidžiamu, o Arkties režimas neveiksmingu. Žinoma, jokių būdu nereikėtų eliminuoti Arkties regiono procesams galiojančių tarptautinės teisės normų, kurios tam

tikra prasme sukuria veikimo rėmus. Pažymėtina, jog Arkties režimo veiksmingumas geriausiai atsiskleidžia aplinkosaugos srityje. Nepriklausomai nuo nagrinėjamo laikotarpio didelis dėmesys tiek Arkties Tarybos veikloje, tiek kitose organizacijose skiriamas klimato kaitos padariniams, floros ir faunos išsaugojimui bei ekosistemos išsaugojimui. Tai puikiai iliustruoja bendras pagrindinių Arkties valstybių įsitraukimas bei projektų iniciavimas ir rėmimas. Kalbant apie ekonominę ar karinę sritį, pastebimas valstybių tarpusavio konkurencijos aspektas bei siekis dominuoti. Ypač karinėje srityje Arkties režimas gali būti įvardintas kaip nepakankamas dėl kompetencijų stokos, užtikrinant saugumą ir tvarią regiono plėtrą, kadangi pavieniai valstybių veiksmai gamtinių išteklių išgavime ar militarizacijos didinimo sprendimuose daro bendrą sistemą. Po krizės Ukrainoje, Arkties režimas susiduria su ne regiono veikėjų įtaka – Kinijos, Indijos, Singapūro ir kt., kurie vedami individualių interesų siekia naudoti regione.

Vis dėlto, Arkties regionas – tai strateginis teatras, reikalaujantis režimo prisitaikymo prie besikeičiančios padėties. Todėl remiantis atlikta analize, pagrindinė rekomendacija Arkties režimo veiksmingumo didinimui yra paremta Arkties Tarybos darbotvarkės klausimų išplėtimu, t.y. alternatyvų paieška karinių procesų koordinavimui, ne regiono veikėjų lūkesčių suvaldymui bei interesų suderinimui. Taip pat itin svarbu Arkties regiono valstybėms naujai susitarti dėl tarptautinio reguliavimo naujos valdymo formos paieškos, regioniniame valdyme išlaikant dabartinius veikimo mechanizmus.

Atsižvelgiant į dabartines Arkties regiono perspektyvas, ateities tyrimuose verta ištirti pagrindinių Arkties regiono galių dinamiką kiekvienoje režimo komponentėje bei atrasti alternatyvas ar neformalius sprendimo būdus Arkties režimo veiksmingumo didinimui. Taip pat tolimesni tyrimai turėtų sutelkti dėmesį ir į Arkties regiono veikėjų bandymus ir intencijas kurti savo režimą turimų interesų ir strategijų Arktėje pagrindu. Tuo tarpu turint neribotus išteklius, itin vertinga analizuoti režimą „iš vidaus“ giluminių interviu pagalba, lyginant, kaip, iš tiesų, veikia režimas ir kaip jis apibrėžiamas teoriškai. Tokio pobūdžio analizė suteiktų galimybę atrasti egzistuojančius praktinio ir teorinio lygmens skirtumus, iš ko sektų atitinkamų tyrimo dėmenų patobulinimas.

Literatūros sąrašas

1. „Arctic Council Kiruna Ministerial Meeting: Strengthened role of the Arctic Council in a globalized Arctic – China in, the EU on hold“, Arctic Forum Foundation, <http://eu-arctic-forum.org/publications/arctic-council-kiruna-ministerial-meeting-strengthened-role-of-the-arctic-council-in-a-globalized-arctic-china-in-the-eu-on-hold/>, [žiūrėta 2017-05-09];
2. „Arctic Sea Ice News Fall 2006“, <http://nsidc.org/arcticseaicenews/2006/10/arctic-sea-ice-news-fall-2006/>, [žiūrėta 2016-08-04];
3. „Arctic: Territory of Dialogue“, International Arctic Forum, 2017, < <http://forumarctica.ru/en/>>, [žiūrėta 2017-04-26];
4. „Canada pulls out of Kyoto protocol“, The Guardian, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/13/canada-pulls-out-kyoto-protocol>, [žiūrėta 2016-11-03];
5. „Canada’s Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our Future“, Ottawa, 2009, <http://www.northernstrategy.gc.ca/cns/cns-eng.asp>, [žiūrėta 2016-10-08];
6. „Evolution of Arctic Territorial Claims and Agreements: A Timeline (1903-Present)“, Stimson Centre, <https://www.stimson.org/content/evolution-arctic-territorial-claims-and-agreements-timeline-1903-present>, [žiūrėta 2017-05-12];
7. „How Many Polar Icebreakers Does the U.S. Need?“, 2008, http://benmuse.typepad.com/arctic_economics/2008/04/us-ice-breaking.html, [žiūrėta 2016-05-03];
8. „National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive“, 2009, < <https://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-66.htm>>, [žiūrėta 2017-04-09];

9. „*The third biennial Arctic Challenge Exercise*“, <https://forsvaret.no/en/press/the-third-biennial-arctic-challenge-exercise>, [žiūrėta 2017-05-09];
10. «*Азиатский Север. Что нужно новым игрокам в Арктике*», 2015-04-13, <https://lenta.ru/articles/2015/04/10/arctic/>, [žiūrėta 2017-04-23];
11. «*Арктика против санкций: Россия осваивает самое северное месторождение*», 2017-04-22, <http://stockinfofocus.ru/2017/04/22/arktika-protiv-sankcij-rossiya-osvaivaet-samoe-severnoe-mestorozhdenie/>, [žiūrėta 2017-04-23];
12. «*Путин: Россия осознает свою особую ответственность за развитие Арктики*», <https://ria.ru/economy/20170330/1491122876.html>, [žiūrėta 2017-05-03];
13. Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic, Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic, Arctic council, <http://www.arctic-council.org/index.php/en/our-work/agreements>, [žiūrėta 2017-05-01];
14. Antyushina N.M., “*Arctic Challenge in the National and International Politics*”, Reports of the Institute of Europe, № 278, 2012;
15. Arctic Council meeting of Senior Arctic Officials , Tromso, Norway, 12-13 April 2007, Norway: Arctic Council Secretariat;
16. Arctic Council SAO Meeting, Yellowknife, Canada, 22-23 October 2014, Final Draft Report. Tromso, Norway: Arctic Council;
17. Arctic Council SAO Meeting, Whitehorse, Canada, 4-5 March 2015, Final Report. Tromso, Norway: Arctic Council;
18. Arctic Council, Member States, <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/member-states>, [žiūrėta 2016-09-04];
19. Arctic Council, Older Events, Meetings Overview;
20. Arctic: Arctic Climate Impact Assessment (ACIA), <https://www.amap.no/documents/doc/arctic-arctic-climate-impact-assessment/796>, [žiūrėta 2016-08-04];

21. Åtlanda Kristian, „*Interstate Relations in the Arctic: An Emerging Security Dilemma?*“, Norwegian Defense Research Establishment, Norway 28 Apr 2014;
22. Axe David, „*Russia and America prep forces for Arctic war*“, 2015-10-05, Reuters, <http://blogs.reuters.com/great-debate/2015/10/04/russia-and-america-prep-forces-for-arctic-war/>, [žiūrėta 2016-01-03];
23. Bailes Alyson JK, „*Institutions and stability: the Arctic case*“, Nordia Geographical Publications 40: 4, 43–56;
24. Bellinger John B., „*Treaty on Ice*“, 2008, < <http://www.nytimes.com/2008/06/23/opinion/23bellinger.html>>, [žiūrėta 2017-03-09];
25. Bengtsson Sonesson Ludwig, Sofie Berglund, „*Managing the Melting Poles: A study of environmental protection management in the Arctic and Antarctic*“, Lund University, Department of Political Science;
26. Bryza Matthew, Oliver Mõru, Kalev Stoicescu and Natalia Jegorova, „*Cooperation and Conflict in the Arctic: A Road Map for Estonia. Report*“, November 2014, International centre for defence studies;
27. Canadian Annual Review of Politics and Public Affairs 2006, University of Toronto Press, Jun 28, 2013;
28. Czulda Robert, Robert Łoś, „*NATO Towards the Challenges of a Contemporary World*“, International Relations Research Institute in Warsaw Department of Theory of Foreign and Security Policy, University of Lodz, 2013, < <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/3220/NATO%20Approach%20to%20Arctic%20Region.pdf?sequence=1>>, [žiūrėta 2017-04-09];
29. Dodds Klaus, „*A Polar Mediterranean? Accessibility, Resources and Sovereignty in the Arctic Ocean*“, Global Policy Volume 1 . Issue 3;
30. Dufresne Robert, „*Canada’s Legal Claims over Arctic territory and waters*“, 2007-12-06, Law and Government Division, < [http://library.arcticportal.org/1609/1/canada territory and water claims.pdf](http://library.arcticportal.org/1609/1/canada%20territory%20and%20water%20claims.pdf)>, [žiūrėta 2017-01-21];

31. Duyck Sébastien, “*Participation of non–state actors in Arctic environmental governance*”, Northern Institute of Environmental and Minority Law, Arctic Centre, University of Lapland, Nordia Geographical Publications 40: 4, 2011;
32. E. Clemens, S., Cook J., M., „*Politics and Institutionalism: Explaining Durability and Change*“, Annual Review of Sociology, Vol. 25, 1999;
33. English John, *Ice and Water: Politics, Peoples, and the Arctic Council*, Allen Lane; 1st Edition edition, 2013;
34. Fritz Stacey, “*DEW Line Passage: Tracing the Legacy of Arctic Militarization*”, University of Alaska Fairbanks;
35. Gorst Isabel, „*Russia plants flag on North Pole seabed*“, Financial Times, 2007-08-02, <https://www.ft.com/content/12294b00-40e7-11dc-8f37-0000779fd2ac>, [žiūrėta 2016-02-08];
36. Haas E., „*Why Collaborate? Issue-Linkage and International Regimes*“, “World Politics”, vol. 32, no.3, 1980;
37. Haggard Stephan, and Beth A. Simmons, „*Theories of international regimes. International Organization*“ 41, no. 3, 1987;
38. Heininen Lassi, Alexander Sergunin, Gleb Yarovoy, „*Russian Strategies in the Arctic: Avoiding a New Cold War*“, Valdai Discussion Club, September 2014;
39. Hilde Paal Sigurd, „*The ”new” Arctic –the Military Dimension I*“, Journal of Military and Strategic Studies Volume 15, Issue 2, 2013 Volume 15, Issue 2, 2013;
40. Hodgson Geoffrey. “*What are Institutions?*” Journal of Economic Issues, 2006;
41. Hoyle Ben, „*Russia ready for a colder war in Arctic*“, September 17 2013, 1:01am, The Times, <https://www.thetimes.co.uk/article/russia-ready-for-a-colder-war-in-arctic-0ztx8r3zxl>, [žiūrėta 2017-03-10];
42. Holland Andrew, Nick Cunningham, and Xander Vagg, „*Critical Security Challenges in the Arctic*“, American Security project, September 2013;
43. Hough Peter, „*International Politics of the Arctic: Coming in from the Cold*“, Routledge, 2013.

44. Huebert Rob, "It's Time to Talk About Arctic Militarization," *National Post*, May 6, 2013, <http://fullcomment.nationalpost.com/2013/05/06/arctic-piece-1-for-monday/> (accessed September 19, 2013)
45. Young O.R., „*Creating Regimes: Arctic Accords and International Governance*“, University Press: New York, 1998;
46. Young O.R., „*International Regimes: Problems of Concept Formation*“, *World Politics*, 1980, vol. 3;.
47. Young O.R., „*Resource Management at the International Level: The Case of the North Pacific*“, London–New York, 1977; S. Brown (et al.), *Regimes for the Ocean, Outer Space and Weather*, Washington 1977.
48. Young Oran R., „*Regime Dynamics: The Rise and Fall of International Regimes*“, *International Organizations*, Vol. 36, No. 2, 1982, < http://pendientedemigracion.ucm.es/info/sdrelint/ficheros_materiales/material_es0310.pdf>, [žiūrėta 2015-10-08];
49. Young Oran R., „*The Structure of Arctic Cooperation: Solving Problems/Seizing Opportunities*“, Institute of Arctic Studies, 2004;
50. Young Oran, "International Regimes: Toward a New Theory", Volume 39, Issue 1 October 1986, pp. 104-122, <https://doi.org/10.2307/2010300>, [žiūrėta 2016-12-03];
51. Young Oran, „*Arctic Tipping Points: Governance in Turbulent Times*“, *AMBIO: A Journal of the Human Environment* 41 (2012), <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs13280-011-0227-4>, [žiūrėta 2016-04-03];
52. John J. Mearhseimer, „*The Tragedy of Great Power Politics*“, New York, NY: Norton and Company, 29;
53. Jørgensen Henrik Jedig, „*Babysteps: Developing Multilateral Institutions in the Arctic*“, University of Copenhagen, 2010;
54. Kämpylä Juha & Harri Mikkola, „*Arctic Conflict Potential Towards an Extra-Arctic Perspective*“, FIIA Briefing Paper, September 2013;
55. Keohane Robert O.; Joseph S. Nye, „*Power and Interdependence Revisited*“, *International Organization*, Vol. 41, No. 4 (Autumn, 1987), pp. 725-753;

56. Koivurova T., D. Vanderzwaag, „*The Arctic Council in 10 Years: Retrospect and Prospects*“, UBC Law Review, 2007, Vol. 40, No. 1;
57. Koivurova Timo, „*Alternatives for an Arctic Treaty – Evaluation and a New Proposal*“, Article in Review of European Community and International Environmental Law · April 2008;
58. Koivurova Timo, „*Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance*“, Polar Record, Cambridge University Press 2009. doi:10.1017/S0032247409008365, <
[http://www.academia.edu/499648/Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance](http://www.academia.edu/499648/Limits_and_possibilities_of_the_Arctic_Council_in_a_rapidly_changing_scene_of_Arctic_governance)>, [žiūrėta 2017-04-26];
59. Kolcz-Ryan Marta, „*An Arctic race: how the United States failure to ratify the Law of the Sea convention could adversely affect its interests in the Arctic*“, University of Dayton Law Review, 2009, https://udayton.edu/law/resources/documents/law_review/anarctic_race.pdf [žiūrėta 2015-12-05];
60. Konrad Anne, “*Regime Theory and Environmental Security in the Arctic*”, 2013, <http://www.e-ir.info/2013/05/31/regime-theory-and-environmental-security-in-the-arctic/>, [žiūrėta 2017-03-04];
61. Krasner Stephen D., “*Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables*” in Stephen Krasner, ed., *International Regimes* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1983);
62. Krasner Stephen D, „*International Regimes*“, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1983;
63. Kristensen Kristian Søby, Casper Sakstrup, „*Russian Policy in the Arctic after the Ukraine Crisis*“, Centre for military studies, University of Copenhagen, 2016;
64. Lanteigne Marc, „*Have you entered the storehouses of the snow? China as a norm entrepreneur in the Arctic*“, Polar Record 53 (269): 117–130 (2017), <
<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/400E24FB4EB6B68ADC5D72032AD65AFA/S003224741>

- 6000759a.pdf/have_you_entered_the_storehouses_of_the_snow_china_as_a_norm_entrepreneur_in_the_arctic.pdf>, [žiūrėta 2017-03-09];
65. Laruelle Marlène, „*Russia's narrative on the Arctic – from patriotic rhetoric to the Arctic 'brand'*“, Expert article 834 Baltic Rim Economies, 30.11.2011;
 66. Lukin Yu.F., „*Situation in Arctic against the background of return to Cold War instruments*“, Вестник МГТУ, том 17, № 3, 2014 г. p. 515-522;
 67. Meeting of Senior Arctic Officials Final Report From The Meeting 19 February 2009, Copenhagen, Denmark. Tromso, Norway: Arctic Council.
 68. Meeting of Senior Arctic Officials Final Report, 2008, Kautokeino, Norway. Tromso, Norway: Arctic Council;
 69. Meeting of Senior Arctic Officials Final Report, 23-24 April 2008, Svolvær, Norway. Tromso, Norway: Arctic Council;
 70. Myers S., „*U.S. Is Playing Catch-Up With Russia in Scramble for the Arctic*“, The New York Times, <http://www.nytimes.com/2015/08/30/world/united-statesrussia-arctic-exploration.html? r=0>, [žiūrėta 2017-03-05];
 71. Moe Arild, „*Russian and Norwegian Petroleum Strategies in the Barents Sea*“, Arctic Review on Law and Politics, Vol 1, No 2, <
[https://www.norskoljeoggass.no/Global/HMS-utfordringer%20i%20nordomr%C3%A5dene/Underlagsmateriale/Generelt/2010 Moe Arctic Review.pdf](https://www.norskoljeoggass.no/Global/HMS-utfordringer%20i%20nordomr%C3%A5dene/Underlagsmateriale/Generelt/2010%20Moe%20Arctic%20Review.pdf)>, [žiūrėta 2017-04-15];
 72. Nilsson A.E. and T. Koivurova, „*Transformational Change and Regime Shifts in the Circumpolar Arctic.*“ Arctic Review on Law and Politics, Vol. 7, No. 2, 2016, <http://dx.doi.org/10.17585/arctic.v7.532>
 73. Nilsson Annika E., Gunhild Hoogensen, Heather Nicol, „*Transforming theoretical tensions into new analytical tools: Lessons from the Arctic*“, Stockholm September 9-10, 2010;
 74. Notes from the Second Ministerial Meeting, Barrow, Alaska, U.S.A., October 12-13, 2000. Tromso, Norway: Arctic Council Secretariat;
 75. Nowlan Linda, „*Arctic Legal Regime for Environmental Protection*“, IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 44;

76. Østerud Øyvind and Geir Hønneland, „*Geopolitics and International Governance in the Arctic*“, Arctic Review on Law and Politics, vol. 5, 2/2014;
77. Packard C. Trent, „*An Evaluation of the Arctic—Will it Become an Area of Cooperation or Conflict?*“, United States Merchant Marine Academy, March 2011;
78. Page Wilson, „*Between a Rock and a Cold Place? NATO and the Arctic*“, 2013, < <http://www.e-ir.info/author/page-wilson/>>, [žiūrėta 2016-10-08];
79. Pelaudeix Dr. Cécile, „*What is “Arctic Governance”? A Critical Assessment of the Diverse Meanings of “Arctic Governance”*“, The Yearbook of Polar Law VI, 2015, p. 398–426, < http://pure.au.dk/portal/files/85629860/Pelaudeix_2015_What_is_Arctic_governance_.pdf>, [žiūrėta 2017-04-29];
80. Peter Hough, „*International Politics of the Arctic: Coming in from the Cold*“, Routledge, 2013.
81. Pettersen Trude, „*USA cancels joint exercises with Russia*“, 2014, < <http://barentsobserver.com/en/security/2014/03/usa-cancels-joint-exercises-russia-05-03>>, [žiūrėta 2017-04-22];
82. Proelss Alexander, Till Müller, „*The Legal Regime of the Arctic Ocean*“, 2008, Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht
83. Puchala Donald and Raymond Hopkins, "*Intemationai Regimes: Lessons from Inductive Analysis*" in *ibid.*, pp. 61-91;
84. Rademacher H., „*Flagge auf dem Meeresgrund: Wem gehört der Nordpol? Russland schickt*“, FTD of 12 August 2007;
85. Regehr Ernie, „*NATO and the Arctic*“, Disarming Arctic Security, The Simons Foundations, July 16, 2013, < http://www.thesimonsfoundation.ca/sites/all/files/NATO%20and%20the%20Arctic-DAS,%20July%2017%202013_1.pdf>, [žiūrėta 2015-03-02];

86. Regehr Ernie, Anni-Claudine Buelles, „*Circumpolar Military Facilities of the Arctic Five*“, The Simons Foundation and Anni-Claudine Buelles, M.A. October 25, 2015;
87. Robert Keohane, *After Hegemony*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984;
88. Rosamond Annika Bergman, „*Perspectives on Security in the Arctic Area*“, Danish Institute for International Studies; DIIS REPORT 2011:09, http://pure.diiis.dk/ws/files/61204/RP2011_09_Arctic_security_web.pdf, [žiūrēta 2016-11-03];
89. Rothwell Donald R., “The Arctic in International Affairs: Time for a New Regime?”, ANU College of Law Research Paper No. 08-37, 2014, < <http://ssrn.com/AuthorID=231796>>, [žiūrēta 2017-05-06];
90. Senior Arctic Officials Meeting Highlights, November 17-19, 1999. Washington, D.C., U.S.A. Tromso, Norway: Arctic Council Secretariat;
91. Senior Arctic Officials Meeting, Anchorage, Alaska, U.S.A., May 5-6, 1999. Tromso, Norway: Arctic Council Secretariat.
92. Sergunin Alexander & Valery Konyshev, „*Russian Military Activities in the Arctic: Myths & Realities*“, Arctic Yearbook, < <http://www.arcticyearbook.com/commentaries2015/156-russian-military-activities-in-the-arctic-myths-realities>>, [žiūrēta 201-05-03];
93. Sigurd Paal Hilde, „*The "new" Arctic –the Military Dimension I*“, Journal of Military and Strategic Studies Volume 15, Issue 2, 2013 OLUME 15, ISSUE 2, 2013;
94. Skjærseth, John Birger, Olav Schram Stokke and Jørgen Wettestad, “*Soft Law, Hard Law, and Effective Implementation of International Environmental Norms. In Global Environmental Politics*”, 2006 6(3):104-120, <http://www.fni.no/doc&pdf/JBS-OSSJW-GEP-2006-3.pdf> [žiūrēta 2017-02-06];
95. Stokke, Olav Schram, „*The Interplay of International Regimes: Putting Effectiveness Theory to Work*“, ISBN 82-7613-416-5, 2001;

96. Stone, C. N., „*Urban regimes and the capacity to govern: A political economy approach*“, Journal of Urban Affairs, 1993;
97. Stuart Elle, „*The Polar Bear in the Room: the Role of Institutions in the Changing Arctic*“, Stanford University, May 2014;
98. T. Fenge, „*Canada and the Arctic Council: Our Turn to Conduct the Arctic Orchestra*“, Policy Options. No. 4, 2012;
99. Taneja Kabir, „*China and India go Arctic*“, 2015, <
<http://www.politico.eu/article/china-and-india-go-arctic-sanctions-gas-oil-exploration-Ing/>>, [žiūrėta 201-04-28];
100. Theyssen A., *Rettet den Nordpol!*, FTD of 12 August 2007;
101. Trent Packard C., „*An Evaluation of the Arctic—Will it Become an Area of Cooperation or Conflict?*“, United States Merchant Marine Academy, March 2011;
102. Underdal A., Oran R. Young, „*Regime Consequences: Methodological Challenges and Research Strategies*“, Kluwer Academic Publishers, 2004;
103. USGS, „*Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*“, 2008, <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>, [žiūrėta 2017-03-09];
104. Waltz K., „*Theory of International Politics*“, Addison-Wesley Publishing Company, 1979;
105. Weber Bob, „*Canada's military more effective in Arctic than people believe: report*“, 2015-05-26, <http://www.ctvnews.ca/canada/canada-s-military-more-effective-in-arctic-than-people-believe-report-1.2392409>, [žiūrėta 2015-11-06];
106. Wilfrid William, John Greaves, „*Constructing In/Security in the Arctic: Polar Politics, Indigenous Peoples, and Environmental Change in Canada and Norway*“, University of Toronto, 2016;
107. Zhilina Irina, Vol. 8, no. 1 (2013), <
<http://skemman.is/en/stream/get/1946/14574/34624/1/security.pdf>>, [žiūrėta 2015-04-30];

108. Zhuravel Valeriy P., „Russia in the Arctic. Will the State Commission be its helmsman?“, Arctic and North. 2016. N 23;
109. Васильев А. В., „Арктика:новый вектор развития“, Арктика. Экология и экономика №1, 2011;
110. Д. И. ПОБЕДАШ, „МЕЖДУНАРОДНЫЕ РЕЖИМЫ НЕРАСПРОСТРАНЕНИЯ ЯДЕРНОГО ОРУЖИЯ“, УРАЛЬСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. А. М. ГОРЬКОГО, ЕКАТЕРИНБУРГ, 2010;
111. Загорский А.В., „ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ АРКТИКИ“, Тезисы к заседанию Ученого совета ИМЭМО РАН 24 октября 2012 г;
112. Ковалев Александр, „Международно-правовой режим Арктики и интересы России“, Индекс Безопасности, № 3-4 (90-91), Том 15;
113. Коньшев В.Н., А.А. Сергунин, „Международные организации и сотрудничество в Арктике“, Вестник международных организаций 2011. № 3 (34);
114. Селин В.С., Е.П. Башмакова, “Значение северных и арктических регионов в новых геоэкономических условиях развития России”, 2010, № 3, р. 23-39;
115. Харлампьева Надежда, „ФОРМИРОВАНИЕ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ МИРОВОЙ ПОЛИТИКИ В АРКТИЧЕСКОМ РЕГИОНЕ“, «Политика и политические науки», № 1 / 2007.

SUMMARY

The range of contemporary discussions about the Arctic region is largely clear and understandable. Melting of centuries-old glaciers has led to the development of territories, continuously growing economic interest leads to particularly active processes of extraction of natural resources, and consequences of climate change becoming more and more distinct raise environmental issues to be addressed. Due to these reasons, the players of the Arctic region seek international cooperation. However, in 2007, in particular, when the process of militarisation in the region became more active, in addition to emerging security problems or competition between countries a possibility of change in the Arctic regime and the establishment of hard power surfaced.

Therefore, the issue of this Paper “Developing Arctic paradigm: determining regime effectiveness” – despite attempts of the existing Arctic regime to ensure multilateral effective regional cooperation, geopolitical friction still emerges between the regional players suggesting the reduction of the Arctic regime effectiveness, the creation of a new type regime and/or the establishment of hard power. The purpose of this Paper is to assess the effectiveness / non-effectiveness of the regime in the selected periods having defined the criteria of the Arctic regime effectiveness that follow from the theoretical perspective of regimes. Considering the dynamics of the Arctic events, the Paper distinguishes three analysed periods: 1) 1998-2000; 2) 2007-2009; 3) 2013-2015, which disclose the largest number of relationships between the Arctic players and organisations and non-Arctic players. The Paper relies on the conviction that the mechanisms operating within the Arctic regime, albeit necessary, are becoming insufficient for dealing with the challenges faced by this region. Therefore, the main tasks of the Paper are as follows: considering theoretical access possibilities, it is necessary to define the Arctic regime concept and to distinguish the particular criteria to serve as a basis for assessing regime effectiveness; additionally, it is important to define the periods within the limits of which the Arctic regime will be assessed; then, in observance of the distinguished theoretical criteria, it is important to assess the aspect of regime effectiveness and its possible future change.

The regime theory is rather widely applied in the analysis of international relationships. There is a broad consensus among the main authors – Stephen D. Krasner, Oran Young, Donald Puchala and Raymond Hopkins as well as Robert Keohane and Joseph S. Nye – in their works and criticism in respect of the regime theory that cooperation within the regime framework helps countries to reduce the costs of cooperation and to achieve significant results. For the purposes of this Paper the regime theory perspective is adapted using the population of common component factors – the existing norms and principles, distribution of political power, changes in egoistic interests, habits and choices as well as decision-making procedures. All these criteria provide for a possibility to make a full assessment of regime effectiveness and possible change. Additionally, bearing in mind that regime effectiveness is manifested through the ability of regime to address problems in certain areas, it is important to analyse the cases in economic, environmental and military spheres. In the Arctic case, regime effectiveness analysis is significant because it facilitates in assessing potential developments in the Arctic region in the context of current challenges.

Detailed Arctic regime analysis has led to several essential conclusions. Firstly, the Arctic regime effectiveness is best revealed in the environmental area. Regardless of the period under consideration, a great attention both in the Arctic Council and other organisations is devoted to the consequences of climate change, preservation of flora and fauna and protection of ecosystem. This is perfectly illustrated by the common involvement of the main Arctic states as well as by the initiation of and support for projects. In economic and military areas, the aspect of competition between the states and the aim to dominate is observed. In these areas, the Arctic regime can be identified as insufficient due to the lack of competence in ensuring security and sustainable development of the region, since individual actions of the states in extraction of natural resources or decisions to increase militarisation distort the common system. After the Ukrainian crisis, the Arctic regime is influenced by non-regional players – China, India, Singapore, etc., who, being led by individual interests seek to benefit from the region. This leads to the conclusion that if military or security issues are incorporated into the Arctic Council's agenda, regional cooperation will become impossible under the existing system.

To sum up, it can be stated that effectiveness of current Arctic regime could be linked with low-level cooperation mechanisms which are more prone to survive, maintain links and dialogue with soft power arrangements and principles in force. Whereas for the purpose of coordination in other areas that need higher-level mechanisms, regime effectiveness should be improved. Therefore, further research should focus not only on the general analysis of the Arctic regime effectiveness, but also on attempts and intentions of the Arctic players to develop their own regime on the basis of the existing interests.